

טו א, ב וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל פתח היום: וישא מט וירא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה: ויאמר אדני אמנא מצאתי חן בעיניך אלנא ד תעבר מעל עבדך: יקחנא מעטמים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ: ואקחה פתלחם וסעדו לבכם אחר תעברו כיעלכך עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת: וימהר אברהם האהלה

תרגום אונקלוס

א ואתגלי ליה יי במישרי ממרא והוא יתיב בתרע משפנא כמיחם יומא: ב וזקף עינוהי וחזא והא תלתא גוברין קימין עלוהי וחזא ורהט לקדמותהון מתרע משפנא וסגיד על ארעא: ג ויאמר יי אם כען אשפחית רחמין קדמך לא כען תעבר מעל עבדך: ד יסבון כען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא: ה ואסב פתא דלחמא וסעדו לבכון בתר כין תעברון ארי על כין עברתון על עבדכון ואמרו כין תעביד כמא דמלילתא: ו ואוחי אברהם למשפנא

פירוש רש"י

חזיונה דהוה שרי ואסר פרושו הימנו, מיד וירץ לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול שבהם אמר, וקראם כלם אדונים, ולגדול אמר אל נא תעבר' וכיון שלא יעבר הוא יעמדו חכריו עמו, ובלשון זה הוא חל. דבר אחר: קדש הוא, והיה אומר להקדוש ברוך הוא להמתין לו עד שירוץ וכניס את האורחים, ואף על פי שכתוב אחר וירץ לקראתם? האמירה קדם לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפרשתי אצל 'לא ידון רוחי באדם' (לעיל ד: לה) שנכתב אחר 'ויולד נח' (שם לב) ואי אפשר לו אלא אם כן קודם הגזירה עשרים שנה. ושתי הלשונות בבראשית רבה: (ד) יקח נא. על ידי שליח, והקדוש ברוך הוא שלם לבניו על ידי שליח שנאמר 'וירם משה את ידו ויך את הסלע' (במדבר י: מא): ורחצו רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו. אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה לרחיצה, שנאמר 'ולינו ורחצו רגליכם' (לקמן ט: ב): תחת העץ. תחת האילן: (ה) וסעדו לבכם בתורה בנביאים ובכפופים מצינו דפתא סעדא דלכא. בתורה וסעדו לבכם, בנביאים וסעדו לכך פת לחם' (שופטים יב: לא), בכפופים ו'לחם לכב אנוש יסעד' (תהלים סדר יד פסוק עד, מזמור קג שלנו פסוק טו) אמר רבי חמא, 'לבבכם' אין פתיב כאן אלא 'לבכם', מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. בראשית רבה: אחר תעברו. אחר כן תלכו: כי על כן עברתם. כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי, לכבודי: כי על כן. כמו 'על אשר'. וכן כל 'כי על כן' שבמקרא, 'כי על כן באו בצל קרתי' (לקמן ט: ה) 'כי על כן ראיתי פניך' (לקמן ל: מ) 'כי על כן לא נתתיך' (לקמן לד: כו) 'כי על כן ידעת חנתנו' (במדבר ט: לא):

סדר טו (א) וירא אליו. לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למיתו היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלמו: באלני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו: ישב. 'ישב' פתיב, בקש לעמד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: שב ואני אעמד, ואתה סימן לבניך שעתידי אני להתיצב בעדת הדינים והן יושבין, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל' (תהלים סדר יא פסוק פו, מזמור פא שלנו פסוק א): פתח האהל. לראות אם יש עובר ושב, וכניסם בביתו: פתח היום. הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראוהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדם ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות. תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים – 'ויאכלו' (פסוק ה) 'ויאמרו אליו' (פסוק ט) ובבשורה נאמר 'ויאמר שוב אשוב אליך' (פסוק י) ובהפיכת סדם הוא אומר 'כי לא אוכל לעשות דבר' (לקמן ט: כב) 'לבלתי הפפי' (שם כא). ורפאל שרפא את אברהם, הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר 'ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך' (שם יז) – למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו. לפניו, כמו 'ועליו מטה מנשה' (במדבר ב: ב), אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו 'וירא' ו'ירא' שתי פעמים? הראשון כמשמעו, והשני – לשון הבנה: נסתפל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומם לכבודו להראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם. בכבא מציעא (פו) פתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם 'כד

מפתח סדרי התנ"ך ערך החסד מודגש בשני אירועי משבר קיצוניים: מות שאול ויהונתן ומעשה פילגש בגבעה. הפסוק הפותח את סדר יט בספר שמואל מדגיש שגם מי שעסקה באיסור שעונשו מיתה בידי אדם, אשת בעלת האוב, ריחמה על שאול! ולאשה עגל-מרבל בפית ותמהר ותזבחהו ותקח קמח ותלש ותפחו מצות. תיאור הסעודה דומה לתיאור סעודת המלאכים אצל אברהם אבינו. ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת... ויקח בן בקר רך וטוב... וימהר לעשות אתו:

טו

אֶל-שָׂרָה וַיֹּאמֶר מֶהֱרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת לְוָשִׁי וְעֲשֵׂי עֲגוֹת: וַיִּרְא
 ז וְאֶל-הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן-בָּקָר רֶךָ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל-הַנְּעָר וַיִּמְהַר
 ח לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן-הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהֶם
 ט וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ
 י וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל: וַיֹּאמֶר שׂוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַת חַיָּה וְהִנֵּה-בֵן לְשָׂרָה
 יא אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שֹׁמֵעַת פִּתַּח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו: וַאֲבָרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים
 יב בָּאִים בַּיָּמִים חֲדָל לְהִיּוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח כְּנָשִׁים: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ
 יג לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתִּי הֵיטְהָלִי עֲדָנָה וְאֲדַנִּי זְקֵן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם
 יד לָמָּה זֶה צִחַקְךָ שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֲלֶד וְאֲנִי זְקֵנָתִי: הֲיִפְלֵא מִיְהוָה
 טו דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן: וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא
 שני

תרגום אונקלוס

לֹת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחַא תִּלְתַּ סְאוֹן קָמַחַא סוּלְתָא לְוָשִׁי וְעִבְדִּי גְרִיזָן: ז וְלִבִּית תּוֹרִי רַהֲט אַבְרָהָם וְנָסִיב
 בַּר תּוֹרִי רַכִּיף וְטָב וַיְהִיב לְעוֹלִימָא וְאוּחִי לְמַעְבֵּד יְתִיָּה: ח וְנָסִיב שְׁמֵן וַחֲלָב וּבַר תּוֹרִי דְעֵבֵד וַיְהִיב קְדַמִּיהוֹן
 וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עַלְוִיהוֹן תַּחוֹת אֵילָנָא וְאָכְלוּ: ט וַאֲמַרוּ לִיה אֵן שָׂרָה אֲתַתְךָ וַאֲמַר הָא בְּמִשְׁכַּנָּא: י וַאֲמַר מִתָּב
 אֲתוּב לְוָתְךָ כְּעַדָן דַּאֲתוּן קִימִין וְהָא בְּרָא לְשָׂרָה אֲתַתְךָ וְשָׂרָה שֹׁמֵעַת בְּתַרְע מִשְׁכַּנָּא וְהוּא אַחוּרוּהִי: יא וְאַבְרָהָם
 וְשָׂרָה סִיבּוּ עָאֵלוּ בִּיּוֹמִין פִּסְק מְלַמְהוּי לְשָׂרָה אוֹרַח כְּנָשִׁא: יב וְחַיִּיכַת שָׂרָה בְּמַעְהָא לְמִימַר בְּתַר דְּסִיבִית
 תְּהִי לִי עוֹלִימָו וְרַבּוּנִי סִיב: יג וַאֲמַר יי לְאַבְרָהָם לָמָּה דִּנָּן חַיִּיכַת שָׂרָה לְמִימַר הַבְּקוּשְׁטָא אוּלִיד וְאַנָּא סִיבִית:
 יד הֵיטְכַפְּסִי מִן קָדָם יי פִּתְגָמָא לְזִמֵּן אֲתוּב לְוָתְךָ כְּעַדָן דַּאֲתוּן קִימִין וְלִשְׂרָה בַר: טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמִימַר לֹא
 פִּירוּשׁ רַשׁ"י

(ו) קמח סלת. סלת לעגות, קמח לעמילן של טבחים לכסות את הקדרה לשאב את הזקמא: (ז) בן בקר רך וטוב. שלשה פרים היו, כדי להאכילן שלש לשונות בחרדל: אל הנער. זה ישמעאל, לחנכו במצות: (ח) ויקח חמאה וגו'. ולחם לא הביא – לפי שפרסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאת העסה: חמאה. שמן החלב שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה. אשר תקן. קמא קמא שתקן אמטי ואיתי קמיהו: ויאכלו. נראו כמו שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג: (ט) ויאמרו אליו נקוד על אי"ו שבאליו, ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו', וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה – שאף לשרה שאלו: 'איו אברהם?'. למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש. בבבא מציעא (פז). איתא, יודעין היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כדי לשגר לה כוס של ברכה: הנה באהל. צנועה היא: (י) שוב אשוב. לא בשרו המלאך שישוב אליו, אלא בשליחותו של מקום אמר לו, כמו 'ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה' (לעיל יג:י) והוא אין בידו להרבות, אלא בשליחותו

ש'ל מקום, אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן. אלישע אמר לשונמית: 'למועד הזה כעת חיה את חבכת בן, ותאמר: אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך' (מלכים ב:נד) – אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו 'למועד אשוב!' אמר לה אלישע: אותן המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו 'למועד אשוב', אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת, בין חי ובין מת 'למועד הזה' וגו': כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה, ולפסח הבא נולד יצחק, מדלא קרינן 'כעת' אלא 'כעת': כעת חיה. כעת הזאת שתהא חיה [וי"ג חיות] לכם, שתהיו כלכם שלמים וקיימים: והוא אחריו. הפתח היה אחר המלאך: (יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארח כנשים. אורח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה ואמרה, אפשר הקרבים הללו טוענין וְלָד, השדים הללו שצמקו מושכין חלב. תנחומא: עֲדָנָה. צחצוח בשר, ולשון משנה 'משיר את השער ומעדן את הבשר'. דבר אחר: לשון עדן, זמן וסת נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת 'אלד'? ואני זקנתי. שנה הכתוב מפני השלום, שהרי היא אמרה 'ואדני זקן': (יד) היפלא. כתרגומו 'היתכפי' – וכי שום דבר מפלא ומפרד ומכסה ממני מלעשות כרצוני? למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול, למועד הזה בשנה האחרת' (לעיל יד:כא):

רש"י בפסוק י כותב: אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה – שתהיו

מפתח סדרי התנ"ך

כלכם שלמים וקיימים – ראש הסדר שם הוא השלום לך השלום לאישך השלום לילד (מלכים כא:א)

טו צַחֲקֵי כִי | יִרְאֶה וַיֹּאמֶר | לֹא כִי צַחֲקֵת: וַיִּקְמוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ וִירָא
 יז עַל-פְּנֵי סֹדֶם וְאַבְרָהָם הֵלַךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם: וַיְהִי הָאָמֵר הַמְּכַסֶּה אֲנִי
 יח מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעֲצוּם
 יט וְנִבְרָכוּ-בּו כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו
 וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא
 כ יְהוָה עַל-אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקֵת סֹדֶם וְעַמָּהָ

תרגום אונקלוס

חייכית ארי דחילת ואמר לא ברם חייכת: טו וקמו מתמן גובריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזיל עמהון לאלוואיהון: יז ויי אמר המכסי אנא מאברהם דאנא עביר: יח ואברהם מהוה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל עממי ארעא: יט ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית אנש ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן דתקנן קדם יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על אברהם ית דמליל עלוהי: כ ואמר יי קבילת סדום ועמורה

פירוש רש"י

(טו) כִּי יִרְאֶה וגו'. כִּי צַחֲקֵת. הראשון משמש לשון 'דהא', שנותן טעם לדבר 'ותכחש שרה' לפי שיראה. והשני משמש בלשון 'אלא' – 'ויאמר, לא' כדברך הוא, אלא 'צחקת'! שאמרו רבותינו: 'כִּי' משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא: (טז) וַיִּשְׁקְפוּ. כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מ'השקיפה ממעון קדשך' (דברים כא:טו) – שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם, כסבור אורחים הם: (יז) הַמְּכַסֶּה אֲנִי. בתמיה: אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. בסדם; לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו; אֲנִי נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרפין הללו שלו הן, שנאמר 'גבול הפנעני מצידן וגו' באכה סדמה ועמרה' (לעיל ה:לא); קראתי אותו 'אברהם' – אב המון גוים (לעיל יד:ה) – ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי? (יח) וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה. מדרש אגדה: 'זכר צדיק לברכה' (משלי

ג:טו), הואיל והזכירו – ברכו; ופשוטו: וכי ממנו אני מעלים? והרי הוא חביב לפני להיות 'לגוי גדול' ולהתברך בו 'כל גווי הארץ': (יט) כִּי יִדְעֵתִיו. לשון חבה, כמו 'מודע לאישה' (רות פסוק כג), 'הלא בעז מדעתנו' (שם פסוק מז), 'ואדעך בשם' (שמות כה:לה). ואמנם עקר לשון פלם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו? למען אשר יצוה. לפי שהוא מצוה את בניו עלי – לשמר דרכי; ואם תפרשהו כתרגומו: 'יודע אני בו שיצוה את בניו וגו'', אין 'למען' נופל על הלשון: יצוה. לשון הוה, כמו 'פכה יעשה איוב' (איוב א:ה). למען הביא. כך הוא מצוה לבניו: שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. 'על בית אברהם' לא נאמר אלא 'על אברהם', למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: (כ) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם, שעשה כאשר אמר, שלא יכסה ממנו:

מפתח סדרי התנ"ך

לאור פסוק יט: כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וגו' סדר ו שבירמיה פותח בפסוק: כִּי אִם-בָּאֵת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁפֶל וַיִּדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצְדָקָה בְּאָרֶץ כִּי-בְאֵלֶּה חֲפִצְתִּי נֹאֶם-ה'. וכך כתב הרב יהודה אייזנברג: [שיחות בספר ירמיהו]

כאשר חיפש רמב"ם פסוק לסיים בו את הספר מורה נבוכים, חיפש פסוק שיבטא את הדרישה לשלמות האדם. פסוק שימצה במשפט אחד את כל מה שרמב"ם הטיף לו במורה נבוכים, שיתאר תמצית האדם במשפט אחד... ומה אומר ירמיהו? אל-יתהלל חכם בחכמתו ואל-יתהלל הגבור בגבורתו אל-יתהלל עשיר בעשרו: כִּי אִם-בָּאֵת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁפֶל וַיִּדַע אוֹתִי: לא החכמה ותכונות הנפש הטובות הן סיבה לאדם להתהלל בהן, לא הגבורה, ובוודאי לא העושר. בדבר אחד ראוי לו לאדם להתהלל 'השפל וידע אותי'. ובלשונו של רמב"ם 'השלמות שראוי להתהלל בו ולבקשו הוא ידיעת האלוהות, שהיא החכמה האמיתית'.

תכלית האדם, מסביר רמב"ם את דבריו של ירמיהו, היא להכיר את הא-להים, להבחין בכך שהוא משגיח על הברואים ומנהל את העולם, ולאור הבנה זו ללכת בדרכים שקבע לנו: לעשות חסד, צדקה ומשפט.

לצד חובתו של כל יחיד ויחיד להתייחס כראוי ובאופן הוגן אל החלש בחברה, עומדת גם החובה הציבורית למשפט וצדקה. סדרים רבים עוסקים בערך זה, אביא מספר דוגמות: סדר יד בדברים פותח בחובת החברה למימוש: שִׁפְטִים וְשִׁטִּים תִּתֶן-לָךְ... וּשְׁפֹטוּ אֶת-הָעָם מִשְׁפַּט-צְדָקָה. ראש סדר ט במלכים קובע שזהו ייעודו של מלך ישראל: בְּאֶהְבֵּת ה' אֶת-יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיִּשְׁמַךְ לְמִלְחָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצְדָקָה. בראש סדר ג בירמיה מבואר שהוא הבסיס להצלת העם: שִׁטִּים בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וְרֹאוּנָא וְדַעוּ וּבְקִשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ אִם-תִּמְצָאוּ אִישׁ אִישׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבְּקֵשׁ אֲמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ. בראש סדר ד בישעיה מבואר שערך זה הוא יסוד מלכות בית דוד: לְסֻרְבָּה [לְמַרְבֵּה] הַמְּשֻׁבָּה וּלְשָׁלוֹם אֵין-קֶץ עַל-פֶּסֶא דְוָד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֹתָהּ וּלְסַעְדָּהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצְדָקָה מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם קָנַאת ה' צ' תַּעֲשֶׂה-זֹאת. וכך גם בראש סדר ז שם: וְהוֹכֵן בְּחֶסֶד פֶּסֶא וְיֹשֵׁב עָלָיו בְּאֵמַת בְּאֵהֶל דְוָד שִׁפְט וְדַרְשׁ מִשְׁפָּט וּמִתֵּר צְדָקָה.

טו

כא כִּי־רָבָה וְחִטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: אֵרְדֶה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעַקְתָּהּ הַבְּאֵה וִירָא
 כב אֵלַי עֲשׂוּ | כֻּלָּה וְאִם־לֹא אֲדַעָה: וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הַחַנְּשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה
 כג וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנו עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵךְ תִּסְפֶּה צְדִיק
 כד עִם־רָשָׁע: אוֹלֵי יֵשׁ חַמְּשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעֵיר הֲאֵךְ תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא
 כה לַמָּקוֹם לְמַעַן חַמְּשִׁים הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: חֲלָלָה לְךָ מַעֲשֵׂת | כְּדָבַר
 הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם־רָשָׁע וְהִיָּה כַצְּדִיק כַּרָּשָׁע חֲלָלָה לְךָ הַשִּׁפְט
 כו כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בְּסֹדֶם חַמְּשִׁים
 כז צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעֵיר וְנִשְׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם: וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
 כח הֲנִה־נָּא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאַנְכִי עֹפֵר וְאֶפֶר: אוֹלֵי יַחֲסֹרֹן חַמְּשִׁים
 הַצְּדִיקִים חַמְּשֶׁה הַתְּשֻׁחִית בַּחֲמֶשֶׁה אֶת־כָּל־הָעֵיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית

תרגום אונקלוס

ארי סגיאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא: כא אתגלי כען ואדון הכקבילתהון דעלת לקדמי עבדו אעביד עמהון
 גמירא אם לא תיבין ואם תיבין לא אתפרע: כב ואתפניאו מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען משמיש
 בצלו קדם יי: כג וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי זכאה עם חייבא: כד מאם אית חמשין זכאין בגו קרתא
 הברגז תשיצי ולא תשובוק לאתרא בדיל חמשין זכאין דבגוה: כה קושטא אנון דינך מלמעבד כפתגמא הדין
 לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כחייבא קושטא אנון דינך הדיין כל ארעא ברום יעביד דינא: כו ואמר יי אם
 אשפח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא ואשובוק לכל אתרא בדילהון: כז ואתיב אברהם ואמר הא כען שריתי למלא
 קדם יי ואנא עפר וקטם: כח מאם יחסרון חמשין זכאין חמשה התחביל בחמשה ית כל קרתא ואמר לא אחביל

פירוש רש"י

כי רבה כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת, למלחמה ויגש יואב וגו' (דברי הימים ח:ב).
 הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה' (לקמן מ:א).
 והגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא' (מלכים טו:לו).
 ולכל אלה נכנס אברהם – לדבר קשות ולפיוס
 ולתפלה: האף תספה. הגם תספה. ולתרגום של
 אונקלוס שתרגמו לשון רוגז, כך פרושו: 'האף'
 ישיאך שתספה צדיק עם רשע: (כד) אוֹלֵי יֵשׁ
 חמשים צדיקים. עשרה צדיקים לכל כרך וכרך,
 כי חמשה מקומות יש; ואם תאמר: לא יצילו
 הצדיקים את הרשעים – למה תמית הצדיקים?
 (כה) חללה לך. חלין הוא לך! יאמרו: כך הוא
 אמנותו; שוטף הכל, צדיקים ורשעים! כך עשית
 לדור המבול ולדור הפלגה! כדבר הנה. לא הוא
 ולא פיוצא בו: חללה לך. לעולם הבא: השפט כל
 הארץ. נקוד בחטף פתח ה"א של 'השפט' לשון
 תמיה: וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט
 אמת? (כו) אם אמצא בסדם וגו' לכל המקום. לכל
 הכרכים, לפי שסדם היתה מטרופולין וחשובה
 מכלם – תלה בה הכתוב: (כז) הואֵלְתִּי רצייתי,
 כמו 'ויואל משה' (שמות א:מג): ואנכי עפר ואפר.
 וכבר הייתי ראוי להיות 'עפר' – על ידי המלכים,
 ו'אפר' – על ידי נמרד, – לולי רחמיה אשר עמדו
 לי: (כח) התשחית בחמשה. והלא הן תשעה לכל
 כרך, ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם:

טו

כט

אם-אמצא שם ארבעים וחמשה: ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי

ל

ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים: ויאמר אל-נא

יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה

לא

אם-אמצא שם שלשים: ויאמר הנה-נא הואלת לי לדבר אל-אדני אולי

לב

ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים: ויאמר אל-נא

יחר לאדני ואדברה אד-הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא

לג

אשחית בעבור העשרה: וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל-אברהם

טז

שלישי ב

א ואברהם שב למקמו: ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב

ב בשער-סדם וירא-לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה: ויאמר הנה

נא-אדני סורו נא אל-בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם

תרגום אונקלוס

אם אשכח תמן ארבעין וחמשא: כט ואוסיף עוד למלא קדמוהי ואמר מאם ישתכחון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גמירא בדיל ארבעין: ל ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל מאם ישתכחון תמן תלתין ואמר לא אעביד גמירא אם אשכח תמן תלתין: לא ואמר הא כען אסגייתי למלא קדם יי מאם ישתכחון תמן עסרין ואמר לא אחביל בדיל עסרין: לב ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל ברם זמנא הדא מאם ישתכחון תמן עסרא ואמר לא אחביל בדיל עסרא: לג ואסתלק יקרא דיי כד שיצי למלא עם אברהם ואברהם תב לאתריה: א ועאלו תרין מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום וחוזא לוט וקם לקדמוהון וסגיד על אפוהי על ארעא: ב ואמר בכעו כען רבוני זורו כען לבית עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון

פירוש רש"י

(כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו ארבעה הכרפים. וכן שלשים יצילו שלשה מהם, או עשרים יצילו שנים מהם, או עשרה יצילו אחד מהם: (לב) אולי ימצאון שם עשרה. על פחות לא בקש, אמר, דור המבול היו שמונה: נח ובניו ונשיהם, ולא הצילו על דורם. ועל תשעה על ידי צרוף כפר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתתק הסנגור הלך לו הדין: ואברהם שב למקמו. נסתלק הדין, נסתלק הסנגור והקטגור מקטרג, ולפיכך 'ויבאו שני המלאכים סדמה' - להשחית: סדר טז (א) שני המלאכים. אחד להשחית את סדם ואחד להציל את לוט, והוא אותו שבא לרפאות את אברהם, והשלישי שבא לבשר את שרה - כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: המלאכים. ולהלן קראם 'אנשים'! (לעיל טו:ב) - כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים. דבר אחר: אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים - קראם 'אנשים', ואצל לוט - קראם מלאכים: בערב. וכי כל כך שהו

מפתח סודי התנ"ך ערך החסד מודגש בשני אירועי משבר קיצוניים: מות שאול ויהונתן ומעשה פילגש בגבעה. גם בשיא חשכת חטאו של שבט בנימין היה צדיק בגבעה שהכניס אורחים. הפסוק שנבחר לפתוח את סדר יג בספר שופטים הוא ויאמר האיש הזקן שלום לך רק כל-מחסורך עלי רק ברחוב אל-תלך. לשונו של הפסוק דומה ללשון הזמנתו של לוט למלאכים הכתובה בראש הסדר כאן. גם בתיאור מעשה פילגש בגבעה, שובצו מילים וביטויים שמקורם כאן, סדר טז בבראשית. להפטרה החלופית [השנית] לסדר זה, נבחרו עשרה פסוקים מהאירוע ובהם שני ראשי סדרים. ההפטרה פותחת באיש הזקן, 'הצדיק בסדום' שהיה בגבעה והנה איש זקן בא מן-מעשהו מן-השדה בערב, שיאה בראש סדר יג שהובא לעיל, כשהצדיק מכניס אורחים לביתו, ובסיומה דילגו אל ראש סדר יד וישאלו בני-ישראל בה' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם.

טו

ג וְהִלַכְתֶּם לְדַרְכֵכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בָרְחוּב נָלִיךְ: וַיִּפְצְרוּ בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ וַיִּרְאוּ
 ד אֱלֹהֵי וַיָּבֵאוּ אֶל-בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֵּה וּמִצֹּת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ: טָרֵם
 ה יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֵם נִסְבּוּ עַל-הַבַּיִת מִנְעַר וְעַד-זֶקֶן כָּל-הָעָם
 וּמִקְצָה: וַיִּקְרְאוּ אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה
 ו הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם: וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפְתִּיחָה וְהִדַּלַת סָגַר
 ז, ח אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא אַחֵי תָרְעוּ: הִנֵּה-נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא-יָדָעוּ
 ט אִישׁ אוֹצִיאָה-נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְרַק לְאֲנָשִׁים
 טו הָאֵל אֶל-תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי-עַל-כֵּן בָּאוּ בְצַל קִרְתִּי: וַיֹּאמְרוּ גֹשְׁ-הֲלָאָה
 וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא-לְגֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֵתָה נָרַע לָךְ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ
 י בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁבֵר הַדָּלַת: וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת-יָדָם וַיָּבִיאוּ
 יא אֶת-לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיִתָּה וְאֶת-הַדָּלַת סָגְרוּ: וְאֶת-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-פָּתַח

תרגום אונקלוס

וּתְהִיכּוֹן לְאוֹרְחֵיכּוֹן וַאֲמָרוּ לֹא אֱלֹהִין בְּרַחוּבָא נְבִיתָ: ג וְאַתְקִיף בְּהוֹן לְחֻדָּא וְזָרוּ לְוִתִּיה וְעָלוּ לְבֵיתִיה וְעַבְדֵי לְהוֹן מִשְׁתִּיא וּפְטִיר אָפָא לְהוֹן וְאָכְלוּ: ד עַד לֹא שְׁכִיבוּ וְאֲנָשֵׁי קִרְתָּא אֲנָשֵׁי סֹדֵם אֲקִיפוּ עַל בֵּיתָא מְעוּלִימָא וְעַד סָבָא כָּל עֵמָא מְסוּפִיָּה: ה וְקָרוּ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לִיה אֵן גּוּבְרִיא דְאַתּוּ לְוִתְךָ בְּלִילִיא אֲפִיקְנוּן לְוִתְנָא וְנִדְעָה יְתֵהוֹן: ו וּנְפַק לְוִתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא וְדִשָּׂא אֶחָד בְּתַרוּהִי: ז וַאֲמַר בְּכַעַב כַּעַן אַחֵי לֹא תְבַאֲשׁוּן: ח הָא כַּעַן לִי תַרְתִּין בְּנִן דְלֹא יָדְעוּנִין גְּבַר אֲפִיק כַּעַן יְתֵהוֹן לְוִתְכּוֹן וְעַבִּירוּ לְהוֹן כְּדַתְקִין בְּעֵינֵיכּוֹן לְחֹד לְגוּבְרִיא הָאֲלִין לֹא תַעֲבִדוּן מִדְעַם אַרִי עַל כֵּן עָלוּ בְטַלְל שְׁרִיתִי: ט וַאֲמָרוּ קִרְבַּ הֲלָאָה וַאֲמָרוּ חַד אֶתָּא לְאַתּוֹתְכָא וְהָא דְאִין דִּינָא כַּעַן נְבִאִישׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וְאַתְקִיפוּ בְּגוּבְרָא בְּלוֹט לְחֻדָּא וְקִרְיָבוּ לְמַתְבַּר דִּשָּׂא: י וְאוּשִׁיטוּ גּוּבְרִיא יְתֵי יְדִיהוֹן וְאַעִילוּ יְתֵי לוֹט לְוִתְהוֹן לְבֵיתָא וְיְתֵי דִשָּׂא אַחֲדוּ: יא וְיְתֵי גּוּבְרִיא דְבַתְרַע

פירוש רש"י

וַיֹּאמְרוּ לֹא וּלְאֲבָרְהָם אָמְרוּ 'כֵּן תַּעֲשֶׂה', מִכָּאֵן שְׁמִסְרֵינִי לְקַטָּן וְאִין מְסַרְבִּין לְגִדּוּל: כִּי בְרַחוּב נָלִיךְ. הָרִי 'כִּי' מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן 'אֶלָּא'. שְׁאֲמָרוּ: לֹא נִסְוֹר אֶל בֵּיתְךָ אֶלָּא בְרַחוּבָה שֶׁל עִיר נָלִיךְ: (ג) וַיִּסְרוּ אֲלָיו. עֲקָמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ: וּמִצֹּת אָפֶה. פֶּסַח הָיָה: (ד) טָרֵם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֵם. כִּךְ נִדְרַשׁ בְּבְרָאשִׁית רַבָּה: 'טָרֵם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר' הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מְלָאכִים, שֶׁהָיוּ שׂוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אָמַר לָהֶם: רַבִּם רַשְׁעִים. עוֹדֵם מְדַבְּרִים בָּהֶם 'וְאֲנָשֵׁי סֹדֵם וְגו'"; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, 'וְאֲנָשֵׁי הָעִיר' אֲנָשֵׁי רַשָּׁעִים נִסְבּוּ עַל הַבַּיִת'; עַל שֶׁהָיוּ רַשְׁעִים נִקְרָאִים 'אֲנָשֵׁי סֹדֵם', כִּמוֹ שְׁאֲמַר הַכֹּתוּב 'וְאֲנָשֵׁי סֹדֵם רָעִים וְחַטָּאִים' (לְעִיל י:לג): כָּל הָעָם מִקְצָה. מִקְצָה הָעִיר עַד הַקְּצָה, שְׁאִין אֶחָד מוֹחָה בִּידָם, שְׁאֲפִלוּ צְדִיק אֶחָד אִין בָּהֶם: (ה) וְנִדְעָה אֹתָם. בְּמִשְׁכַּב זָכָר, כִּמוֹ 'אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ': (ו) הָאֵל. כִּמוֹ הָאֵלָה: כִּי עַל כֵּן בָּאוּ. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לְכַבּוֹדִי

עַל אֲשֶׁר 'בָּאוּ בְצַל קִרְתִּי', תַּרְגוּם 'בְּטַלְל שְׁרִיתִי' תַּרְגוּם שֶׁל 'קוֹרְה' - שְׁרִיתָא: (ט) וַיֹּאמְרוּ גֹשְׁ-הֲלָאָה. קִרְבַּ הֲלָאָה, כְּלוּמַר, הַתְקַרְב לְצִדְדִין וְהַתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל 'הֲלָאָה' שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן רַחוּק, כִּמוֹ 'זָרָה הֲלָאָה' (בְּמִדְבַר טו:לז), 'הִנֵּה הַחֲצִים מִמֶּךָ וְהֲלָאָה' (שְׁמוּאֵל יג:ט). גֹּשְׁ הֲלָאָה. הַמֶּשֶׁךְ לְהִלָּךְ, בְּלִשׁוֹן לַעֲזַ טְרִיטִידְנוּ"ש, וְדַבַּר נְזִיפָה הוּא, לוֹמַר: אִין אֲנֹן חוֹשְׁשִׁין לָךְ. וְדוּמָה לוֹ: 'קִרְבַּ אֵלֶיךָ אֵל תִּגְשׁ בִּי' (ישעיה כח:ג), וְכֵן, 'גֹּשְׁה לִי וְאַשְׁבָּה' (שם כ:מא), הַמֶּשֶׁךְ לְצִדְדִין בְּעִבּוּרֵי וְאַשְׁבַּ אֲצִלְךָ. אֶתָּה מְלִיץ עַל הָאוֹרְחִים, אִיךָ מְלָאךָ לְכַךְ? עַל שְׁאֲמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת - אָמְרוּ לוֹ: 'גֹּשְׁ הֲלָאָה' לְשׁוֹן נִחַת. וְעַל שֶׁהָיָה מְלִיץ עַל הָאוֹרְחִים - אָמְרוּ: 'הָאֶחָד בָּא לְגֹר', אָדָם נְכַרִי יְחִידִי אֶתָּה בִּינֵינוּ שְׁבֹאתָ לְגֹר, 'וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט', שְׁנַעֲשִׂיתָ מוֹכִיחַ אוֹתָנוּ: הַדָּלַת. הִיא הַסּוֹבְבַת לְנַעַל וּלְפַתַח: (יא) פָּתַח. הוּא הַחֲלָל שֶׁבוּ נִכְנָסִין וַיּוֹצֵאִין:

מפתח סדרי התנ"ך

הַפְטַרַת סֹדֵר טו (ישעיה ז:כד-לא+ח:א) עוֹסֶקֶת בְּגִאוּלַת יִשְׂרָאֵל. כִּשֶׁם שֶׁסֹדֵם הִגָּאָה אֲבָדָה בְּשִׂיא כּוּחָה בֵּן לִילָה, כִּךְ יֵאָבְדוּ אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל. לַעֲתָ עָרַב וְהִנֵּה כְלָהָה בְּטָרֵם בְּקָר אֵינְנוּ זֶה חֶלֶק שׁוֹסִינוּ וְגוֹרְלָ לְכַזְנוּנוּ... כָּל-יִשְׁבֵּי תְבֵל וְשִׁכְנֵי אֲרָץ כְּנַעַן-נִסְ הָרִים תִּרְאוּ וְכַתְקַע שׁוֹפֵר תִּשְׁמְעוּ... גַּם הַפְטָרָה זוֹ מְסַתֵּימַת [לְפִי חֶלֶק מִהַעֲדוּוֹת] בְּדִילּוֹג אֵל רֹאשׁ סֹדֵר (ח) אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר וְנַחֲלִתִי יִשְׂרָאֵל:

טז

יב הַבַּיִת הַכּוֹ בַּסְּנוּרִים מִקְטָן וְעַד-גָּדוֹל וַיֵּלְאוּ לְמִצָּא הַפֶּתַח: וַיֹּאמְרוּ וַיִּירֹא
הָאֲנָשִׁים אֶל-לוֹט עַד מִי-לָךְ פֶּה חֲתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר-לָךְ בְּעֵיר
יג הוֹצֵא מִן-הַמָּקוֹם: כִּי-מִשְׁחָתִים אֲנַחְנוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-גָדְלָה
יד צַעֲקַתְּם אֶת-פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַחְנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ: וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר |
אֶל-חֲתָנָיו | לִקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִן-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-מִשְׁחָתִית
טו יְהוָה אֶת-הָעֵיר וַיְהִי כַמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו: וַכְּמוֹ הַשְּׁחָר עָלָה וַיֵּאֲצִיבוּ
הַמְּלָאכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת-אִשְׁתְּךָ וְאֶת-שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת
טז פֶּן-תִּסְפָּה בְּעֵוֶן הָעֵיר: וַיִּתְמַהֲמָה | וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִידֵי-אִשְׁתּוֹ
יז וּבִידֵי שְׁתֵּי בְנֹתָיו בַּחֲמַלַת יְהוָה עָלָיו וַיֵּצֵאוּהוּ וַיַּנְחֵהוּ מִחוּץ לָעֵיר: וַיְהִי
יח כְּהוֹצִיאֵם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָל עַל-נַפְשְׁךָ אֶל-תְּבִיט אַחֲרֶיךָ
וְאֶל-תַּעֲמֹד בְּכָל-הַכֹּפֵר הִהְרָה הַמַּלְטָל פֶּן-תִּסְפָּה: וַיֹּאמֶר לוֹט אֱלֹהִים
יט אֶל-נָא אֲדַנִּי: הִנֵּה-נָא מִצָּא עִבְדְּךָ חָן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת-נַפְשִׁי וְאַנְכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַהָרָה פֶּן-תִּדְבַקְנִי

תרגום אונקלוס

ביתא מחו בשבריא מזעירא ועד רבא ולא יאו לאשכחא תרעא: יב ואמרו גובריא ללוט עוד מא לך הכא חתנא ובניך
ובנותך וכל דלך בקרתא אפיק מן אתרא: יג ארי מבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי סגיאית קבילתהון קדם יי ושלחנא יי
לחבלותה: יד ונפק לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיה ואמר קומו פוקו מן אתרא הדין ארי מחביל יי ית קרתא והוה
כמחייך בעיני חתנוהי: טו וכמסק צפרא הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית אתתך וית תרתין בנתך
דאשתכחא מהימן עמד דלמא תלקי בחובי קרתא: טז ואתעכב ואתקיפו גבריא בידיה וביד אתתיה וביד תרתין בנתיה
בדחס יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא: יז והוה פד אפיק יתהון לברא ואמר חוס על נפשך לא תסתכי
לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתיזב דלמא תלקי: יח ואמר לוט להון בבועו יי: יט הא כען אשפח עבדך
רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך דעבדת עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתיזבא לטורא דלמא תערענני

פירוש רש"י

בסנורים. מפת עורון: מקטן ועד גדול. הקטנים התחילו בעברה תחלה, שנאמר 'מנער ועד זקן' (לעיל פסוק ד), לפיכך התחילה הפרענות מהם: (יב) עד מי לך פה. פשוטו של מקרא: מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית: חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים ובנות 'הוצא מן המקום': ובניך. בני בנותיך הנשואות. ומדרש אגדה: 'עד' - מאחר - שעושין נבלה כזאת, 'מי לך' פתחון פה ללמד סניגוריה עליהם? שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות. קרי ביה 'מי לך פה': (יד) חתניו. שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לקחי בנותי. שאותן שבבית ארוסות להם: (טו) ויאיצו. כתרגומו 'ודחיקו' - מהרוהו: הנמצאת. המזמנות לך בבית להצילם. ומדרש אגדה יש, וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה פלה. 'עד תם כל הדור' (דברים ב:יג) מתרגם 'עד דסף כל דרא': (טז) ויתמהמה. כדי להציל את ממונו: ויחזיקו. אחד מהם היה שליח להצילו וחברו - להפך את סדם, לכך נאמר 'ויאמר המלט', ולא נאמר 'ויאמרו': (יז) המלט על נפשך. ד"ך

להציל נפשות, אל תחוס על הממון: אל תביט אחריך. אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה נצול, ואינך פדאי לראות בפרענותם ואתה נצול: בכל הכפר. כפר הירדן: ההרה המלט. אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר, שנאמר 'ויעתק משם ההרה' (לעיל י:ח); ואף עכשו היה יושב שם, שנאמר 'עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה' (לעיל י:כג); ואף על פי שכתוב 'ויאהל אברם וגו' (שם ל:ח)? אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלט. לשון השמטה, וכן כל 'המלטה' שבמקרא אשמוצי"ר בלעז, וכן 'והמליטה זכר' (ישעיה כו:כד) - שנשמט העבר מן הרחם, 'כצפור נמלטה' (תהלים סדר יז פסוק קמ, מזמור קכא שלנו פסוק ז), 'לא יכלו מלט משא' (ישעיה יט:יא) - להשמיט משא הרעי שבנקביהם: (יח) אל נא אדני. רבותינו אמרו ששם זה קדש, שנאמר בו 'להחיות את נפשי' (בפסוק הבא), מי שיש בידו להמית ולהחיות, ותרגומו 'בבעו כען ה'': אל נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: (יט) פן תדבקני

טו

כ הָרְעָה וּמְתִי: הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהוּא מִצְעַר אַמְלֻטָּה וִירָא
 כא נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעַר הוּא וּתְחִי נַפְשִׁי: וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ הִנֵּה נִשְׁאֲתִי פָנֶיךָ גַם
 כב לְדַבֵּר הַזֶּה לְבַלְתִּי הַפְּכִי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: מֵהָר הַמְּלֻט שָׁמָּה כִּי לֹא
 כג אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בְּאֶךְ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוּעֵר: הַשֵּׁמֶשׁ
 כד יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צָעֲרָה: וַיְהִי־הוּא הַמְּטִיר עַל־סֹדֶם וְעַל־עַמֹּרָה
 כה גִּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם: וַיַּהַפֵּךְ אֶת־הָעָרִים הָאֵל וְאֵת
 כו כָּל־הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל־יִשְׁבֵי הָעָרִים וַצְמַח הָאֲדָמָה: וַתַּבַּט אֶשְׁתּוֹ מֵאֲחֵרָיו

תרגום אונקלוס

בשָׁתָא וְאָמוֹת: כ' הָא כַעַן קָרְתָא הָדָא קְרִיבָא לְמַעְרָק לְתַמְנָן וְהִיא זַעֲרָא אֲשֶׁתִּיזַב כַּעַן לְתַמְנָן הָלֹא זַעֲרָא הִיא
 וְתַתְקִימִים נַפְשִׁי: כ"א וְאָמַר לִיהָ הָא נְסִיבִית אַפְּךָ אַף לְפַתְגָמָא הַדִּין בְּדִיל דְלֹא לְמַהֲפְכִי יַת קָרְתָא דְבַעֲיַתָּא עֲלֵה:
 כ"ב אוּחִי אֲשֶׁתִּיזַב לְתַמְנָן אַרְי לֹא אִכּוּל לְמַעַבְד פַּתְגָמָא עַד מִיתְדָּ לְתַמְנָן עַל כֵּן קָרָא שְׁמָה דְקָרְתָא צַעֲרָה: כ"ג שֵׁמֶשׁ אִנְפִּיק
 עַל אֶרְעָא וְלוֹט עָאֵל לְצַעֲרָה: כ"ד וַיֵּי אֲמַטֵּר עַל סֹדֶם וְעַל עַמֹּרָה גִּוְפְרִיתָא וְאִישְׁתָּא מִן קָדָם יי מִן שְׁמִיָּא:
 כ"ה כֹּה וְהַפֵּךְ יַת קְרוּיָא הָאֵלִין וַיַּת כָּל מִישְׁרָא וַיַּת כָּל יַתְבֵי קְרוּיָא וַצְמַחָה דְאַרְעָא: כ"ו וְאִסְתַּכִּיַּאת אֶתְתִּיהָ מִבְּתֹרְהִי
 פִּירוּשׁ רש"י

דְּבָרֵי בּו' (ירמיה יז:לו): (כ"ב) כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת. זֶה
 עֲנִשָׁן שֶׁל מְלֹאכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ 'כִּי מִשְׁחָתִים אֲנַחְנוּ'
 (לעיל פסוק יג) וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ
 מִשֵּׁם עַד שֶׁהִזְקִקוּ לוֹמַר, שְׂאִין הַדָּבָר בְּרִשׁוּתָן: כִּי
 לֹא אוּכַל. לְשׁוֹן יְחִיד, מִכָּאן אֵתָּה לְמַד שֶׁהָאָחִד
 הוֹפֵךְ וְהָאָחִד מִצִּיל, שְׂאִין שְׁנֵי מְלֹאכִים נִשְׁלָחִים
 לְדַבֵּר אֶחָד: עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעֵר. עַל שֵׁם
 'וְהוּא מִצְעַר': (כ"ד) וְה' הַמְּטִיר. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
 'וְה' הוּא וּבֵית דִּינּו: הַמְּטִיר עַל סֹדֶם. בְּעֵלוֹת הַשָּׁחַר,
 כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב 'וּכְמוֹ הַשָּׁחַר עֲלֶה' (לעיל פסוק טו) –
 שְׁעָה שֶׁהַלְבָּנָה עוֹמֶדֶת בְּרָקִיעַ עִם הַחֲמָה; לְפִי שְׁהִיוּ
 מֵהֶם עוֹבְדִין לַחֲמָה וּמֵהֶם לְלִבְנָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ
 בְּרוּךְ הוּא: אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לִבְנָה
 אוֹמְרִים: 'אֵלֹו הִיָּה בְּלִילָה, כְּשֶׁהַלְבָּנָה מוֹשְׁלֶת, לֹא
 הִיָּינוּ חֲרִבִין', וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בְּלִילָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי
 הַחֲמָה אוֹמְרִים: 'אֵלֹו הִיָּה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחֲמָה מוֹשְׁלֶת,
 לֹא הִיָּינוּ חֲרִבִין' – לְכָךְ כְּתִיב 'וּכְמוֹ הַשָּׁחַר עֲלֶה',
 וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשְׁעָה שֶׁהַחֲמָה וְהַלְבָּנָה מוֹשְׁלִים:
 הַמְּטִיר וְגו' גִּפְרִית וְאֵשׁ. בְּתַחֲלָה מְטֵר, וְנִעְשֶׂה גִּפְרִית
 וְאֵשׁ: מֵאֵת ה'. דֶּרֶךְ הַמְּקַרְאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ 'נָשִׁי
 לְמֶךְ' (לעיל ג:כו) וְלֹא אָמַר 'נָשִׁי', וְכֵן אָמַר דָּוִד 'קָחוּ
 עִמְכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדִנִיכֶם' (מלכים א:לג) וְלֹא אָמַר
 'עַבְדֵי', וְכֵן אָמַר אַחְשָׁרוֹשׁ 'בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ' וְלֹא אָמַר
 'בְּשֵׁמִי', אַף כָּאן אָמַר 'מֵאֵת ה'' וְלֹא אָמַר 'מֵאֲתוֹ':
 מִן הַשָּׁמַיִם. הוּא שֶׁאָמַר הַכְּתוּב 'כִּי בָּם יִדִין עַמִּים
 וְגו' (איוב ז:פה). כְּשֶׁבָא לְיִסַר הַבְּרִיּוֹת מִבֵּיא עֲלֵיהֶם
 אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְסֹדֶם, וְכִשְׁבָא לְהוֹרִיד
 הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם 'הַנְּנִי מִמְטִיר לְכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם'
 (שמות יב:א): (כ"ה) וַיַּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים וְגו'. אַרְבַּעַתָּן
 יוֹשְׁבוֹת בְּסֻלַּע אֶחָד וַיַּהַפֵּכֶן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
 שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּחֲלָמִישׁ שֶׁלַח יָדוֹ [הַפֵּךְ מִשְׁרַשׁ הָרִים]' (איוב
 ה:צה): (כ"ו) וַתַּבַּט אֶשְׁתּוֹ מֵאֲחֵרָיו. מֵאֲחֵרָיו שֶׁל לוֹט:

הָרְעָה. כְּשֶׁהִיִּיתִי אֶצֶל אֲנָשֵׁי סֹדֶם הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא רוֹאֶה מַעֲשֵׁי וּמַעֲשֵׁי בְנֵי הָעִיר וְהִיִּיתִי נֹרְאָה
 צְדִיק וְכֹדַאי לְהַנְצִיל, וְכִשְׁאָבָא אֶצֶל צְדִיק – אֲנִי
 כְּרָשַׁע; וְכֵן אָמְרָה הַצְּרַפִּית לְאֵלֶיהוּ 'בָּאתְ אֵלַי
 לְהַזְכִּיר אֶת עוֹנֵי' (מלכים יז:לח), עַד שֶׁלֹּא בָּאתְ אֶצְלִי
 הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה מַעֲשֵׁי וּמַעֲשֵׁי עַמִּי
 וְאֲנִי צְדִיקָת בִּינִיהֶם, וּמִשְׁבָּאתְ אֶצְלִי, לְפִי מַעֲשֵׂיךָ
 אֲנִי רָשָׁעָה: (כ) הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה. קְרִיבָה יִשְׁיבְתָהּ,
 נִתְיָשְׁבָה מִקְרֹוב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְאָה סֶאֱתָה עַדִּין.
 וּמָה הִיא קְרִיבְתָהּ? מִדּוֹר הַפְּלִגָּה שֶׁנִּתְפַּלְגּוּ
 הָאֲנָשִׁים וְהַתְּחִילוּ לְהִתְיָשֵׁב אִישׁ אִישׁ בְּמִקְוֹמוֹ,
 וְהִיא הִיָּתָה בְּשֵׁנַת מוֹת פְּלָג, וּמִשֵּׁם עַד כָּאן חֲמִשִּׁים
 וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, שֶׁפְּלָג מֵת בְּשֵׁנַת אַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֶה
 לְאַבְרָהָם. כִּיצַד? פְּלָג חֵי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֵת רַעוּ
 מְאֵתִים וְתִשַׁע שָׁנָה, צֵא מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם
 כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג וּמִשְׂרוּג עַד שֶׁנּוֹלַד נַחֲוֹר שְׁלֹשִׁים –
 הָרִי שְׁשִׁים וּשְׁתַּיִם. וּמִנַּחֲוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תְּרַח עֶשְׂרִים
 וְתִשַׁע – הָרִי תִשַׁעִים וְאַחַת. וּמִשֵּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד
 אַבְרָהָם שְׁבַעִים – הָרִי מֵאָה שְׁשִׁים וְאַחַת. תֵּן לָהֶם
 אַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֶה – הָרִי מְאֵתִים וְתִשַׁע שָׁנָה, וְאוֹתָהּ
 שָׁנָה הִיָּתָה שְׁנַת הַפְּלִגָּה. וְכִשְׁנַחֲרָבָה סֹדֶם הִיָּה
 אַבְרָהָם בֵּן תִּשַׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה – הָרִי מִדּוֹר הַפְּלִגָּה
 עַד כָּאן חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. וְצוּעֵר אַחֲרָה
 יִשְׁיבְתָהּ אַחֲרֵי יִשְׁיבַת סֹדֶם וְחִבְרוּתֶיהָ שָׁנָה אַחַת,
 הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'אַמְלֻטָּה נָא' – נָא בְּגִימְטְרִיא חֲמִשִּׁים
 וְאַחַת: הֲלֹא מִצְעַר הוּא. וְהֲלֹא עוֹנוֹתֶיהָ מוֹעֲטִין
 וְיִכּוֹל אֵתָּה לְהַנִּיחָה 'וּתְחִי נַפְשִׁי' בָּהּ, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ;
 וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא: הֲלֹא עִיר קִטְנָה הִיא וְאֲנָשִׁים
 בָּהּ מַעֲט, אִין לָךְ לְהַקְפִיד אִם תִּנְיַחְנָה 'וּתְחִי נַפְשִׁי'
 בָּהּ: (כ"א) גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה. לֹא דִיךְ שֶׁאֵתָּה נִצַּל, אֶלָּא
 אַף כָּל הָעִיר אֶצִּיל בְּגִלְלָךְ: הַפְּכִי. הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ
 'עַד בְּאִי' (לִקְמָן מִכֵּה) 'אַחֲרֵי רֵאִי' (לעיל יג:יג) 'מִדֵּי

טז

כז ותהי נציב מלח: וישכם אברהם בבקר אל-המקום אשר-עמד שם וירא
 כח את-פני יהוה: וישקף על-פני סדם ועמרה ועל כל-פני ארץ הכפר וירא
 כט והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן: ויהי בשחת אלהים את-ערי
 הכפר ויזכר אלהים את-אברהם וישלח את-לוט מתוך ההפכה בהפך
 ל את-הערים אשר-ישב בהן לוט: ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי
 בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו:
 לא ותאמר הבכירה אל-הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו
 לב כדרך כל-הארץ: לכה נשקה את-אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה
 לג מאבינו זרע: ותשקין את-אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה
 לד ותשכב את-אביה ולא-ידע בשכבה ובקומה: ויהי ממחרת ותאמר
 הבכירה אל-הצעירה הן-שכבתי אמש את-אבי נשקנו יין גם-הלילה
 לה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע: ותשקין גם בלילה ההוא
 את-אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא-ידע בשכבה ובקמה:

תרגום אונקלוס

והות קמא דמלחא: כז ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דשמיש תמן בצלו קדם יי: כח ואסתכי על אפי סדם ועמרה ועל כל אפי ארע מישרא וחזא והא סליק תננא דארעא כתננא דאתונא: כט והוה בחבלות יי ית קרוי מישרא ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט מגו הפיכתא כד הפך ית קרויא דהוה יתיב בהון לוט: ל וסליק לוט מצוער ויחייב בטורא ותרתינ בנתיה עמיה ארי דחיל למתב בצוער ויחייב במערתא הוא ותרתינ בנתיה: לא ואמרת רבתא לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא: לב איתא נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא בנין: לג ואשקיאה ית אבוהון חמרא בליליא הוא ועאלת רבתא ושכיבת עם אבוהא ולא ידע במשכבה ובמקימה: לד והוה ביוםא דבתרוהי ואמרת רבתא לזעירתא הא שכיבית רמשי עם אבא נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה ונקיים מאבונא בנין: לה ואשקיאה אף בליליא ההוא ית אבוהון חמרא וקמת זעירתא ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה:

פירוש רש"י

ותהי נציב מלח. במלח חטאה ובמלח לקתה; אימתי? שמה ימות או יפסק מלהוליד: ואיש אמר לה: 'תני מעט מלח לאורחים הללו'. אין בארץ סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול: (לג) ותשקין וגו'. יין נזדמן להן במערה להוציא מהן שתי אמות: ותשכב את אביה. ובצעירה כתיב 'ותשכב עמו'. צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה, חסד עליה הכתוב ולא פרש גנותה. אבל בכירה שפתחה בזנות, פרסמה הכתוב במפרש: ובקומה. של בכירה נקוד, לומר – הרי הוא כאילו לא נכתב, לומר – שבקומה ידע, ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות. [אמר רבי לוי, כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף מאכילין אותו מבשרו]:

מפתח סדרי התנ"ך

שני ראשי סדרים מזכירים את מואב, ואלו הם:

במדבר ראש סדר כא וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל-בנות מואב: ובמגילת רות ראש סדר א ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: ושני ראשי סדרים מזכירים את עמון: בשופטים ראש סדר ט ויעבר יפתח אל-בני עמון להלחם בם ויתנם ה' בידו: ובירמיה ראש סדר כח לכן הנה ימים באים נא-ה' והשמעתי אל-רבת בני-עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שקמה ובנתיה באש תצתנה וירש ישראל את-ירשיו אמר ה':

זו

לו, לז

וַתְּהַרֵּין שְׁתֵּי בָנוֹת-לוֹט מֵאֲבִיהֶן: וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב וַיִּרְא

זי

א בֶּן-עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי-עַמּוֹן עַד-הַיּוֹם:

וַיִּסַּע נ ד

ב מִשָּׁם אֲבָרְהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין-קֶדֶשׁ וּבֵין שׁוּר וַיִּגַּר בְּגֵר: וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחְתִּי הוּא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גֵּר וַיִּקַּח אֶת-שָׂרָה: וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶל-אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִנְךָ מֵת עַל-הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-לָקַחְתָּ וְהוּא בַּעֲלַת בַּעַל: וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַגּוֹי גַם-צָדִיק תִּהְרָג: הֲלֹא הוּא אָמַר-לִי אַחְתִּי הוּא וְהִיא-גַם-הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְתַם-לְבָבִי וּבִנְקִיזן כִּפִּי עָשִׂיתִי זֹאת: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בַּחֲלוֹם גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתַם-לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֹׁךְ גַּם-אֲנֹכִי אוֹתְךָ מִחֲטוּלִי עַל-כֵּן לֹא-נִתְתִּיךָ לְנֹגַע אֵלֶיהָ: וְעַתָּה הֲשִׁב אֶשֶׁת-הָאִישׁ כִּי-נָבִיא הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ וַחֲיָה וְאִם-אֵינְךָ מְשִׁיב חַדַּע כִּי-מֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ: וַיִּשְׁכַּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא

תרגום אונקלוס

לו ועדיאה תרתיין בנת לוט מאבוהון: לו וילדת רבתא בר וקרת שמיה מואב הוא אבוהון דמואבאי עד יומא דין: לח וזעירתא אף היא ילדת בר וקרת שמיה בר עמי הוא אבוהון דבני עמון עד יומא דין: א ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב בין רקם ובין חגרא ואתותב בגרר: ב ואמר אברהם על שרה אתתיה אחת היא ושלח אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה: ג ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה האת מאית על עיסק אתתא דדברתא והיא אתת גבר: ד ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול: ה הלא הוא אמר לי אחת היא והיא אף היא אמרת אחי הוא בקשיטות לבי ובזכאות ידי עבדית דא: ו ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב לותה: ז וכען אתיב אתת גוברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מתיב דע ארי ממת תמות את וכל דלך: ח ואקדים אבימלך בצפרא וקרא

פירוש רש"י

ל' לא נתתיך לנגוע אליה' (לקמן פסוק ו): ה' הגוי גם צדיק תהרג. אף אם הוא צדיק תהרגנו? שמה כף דרכך לאבד האמות חנם? כף עשית לדור המבול ולדור הפלגה; אף אני אומר שהרגתם על לא דבר, כמו שאתה אומר להרגני: (ה) גם הוא. לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, את כלם שאלתי ואמרו לי: 'אחיה הוא': בתם לבבי. שלא דמיתי לחטא: ובנקין כפי. נקי אני מן החטא, שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמית מתחלה לחטא, אבל נקיון כפים אין כאן: לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעת בה, אלא חשכתי אני אותך מחטא ולא נתתי לך כח, וכן 'ולא נתנו אלהים' (לקמן כ"ט:ה), וכן 'ולא נתנו אביה לבוא' (שופטים י"ג) - לא נתן לו מקום: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סבור שמה תתגנה בעיניו ולא יקבלנה, או ישנאך ולא יתפלל עליך: כי נביא הוא. ויודע שלא נגעת בה, לפיכך ויתפלל בעדך:

(לו) ותהרין וגו'. אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשנה, אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן לחוץ ונתעברו מביאה ראשנה: (לז) מואב. זו שלא היתה צנועה פרשה שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה, שנאמר 'בבני עמון ואל תתגר בם' (דברים כ"ח) - כלל! ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל לצערן התיר לו: סדר יז (א) ויסע משם אברהם. כשראה שחרבו הכרפים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם. דבר אחר: להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: (ב) ויאמר אברהם. כאן לא נטל רשות, אלא על כרחיה שלא בטובתה, לפי שכבר לקחה לבית פרעה על ידי כן: אל שרה אשתו. על שרה אשתו, פיוצא בו 'אל הלקח ארון וגו' ואל חמיה' (שמואל ג:כג) - שניהם בלשון 'על': (ד) לא קרב אליה. המלאך מנעו, כמו שנאמר

מפתח סדרי התנ"ך

לפסוק א: רש"י לומד מהמילים 'וישב בין-קדש ובין שור', שאברהם התישב בקרבת באר לחי ראי, במקום שהתגלו בו המלאכים להגר (להלן כא:כא).

יז

לְכַל־עַבְדֵיךָ וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים
 ט מֵאֵד: וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־עָשִׂיתָ לָנוּ וּמַה־חָטַטְתָּ
 לָךְ כִּי־הִבַּאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדוֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשׂוּ
 י עָשִׂיתָ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר
 יא הַזֶּה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אִמְרַתִּי רַק אֵין־יִרְאֶת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה
 יב וְהִרְגוּנִי עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי: וְגַם־אֲמַנָּה אַחְתִּי בַת־אָבִי הִוא אֲךָ לֹא
 יג בַּת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעַו אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי
 וַאֲמַר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה
 יד אֲמַר־לִי אַחִי הִוא: וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעַבְדִּים וּשְׂפָחֹת וַיִּתֵּן
 טו לְאַבְרָהָם וַיָּשָׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אֲשֶׁר־הָיָה אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ
 טז בְּטוֹב כְּעֵינֶיךָ שָׁב: וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלָיךְ כְּסָף לְאַחֶיךָ הִנֵּה

תרגום אונקלוס

לְכַל עַבְדֵיךָ וּמְלִיל יֵת כָּל פִּתְגָמֵיךָ הָאֵלִין קְדָמִיהוֹן וּדְחִילוּ גּוֹבְרִיא לְחָדָא: ט וּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לִיה מָא
 עַבְדְּתָ לָנָא וּמָא חָטִית לָךְ אַרִי אִיתִיתָא עָלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוּבָא רַבָּא עוֹבְדִין דְּלָא כְּשָׂרִין לְאַתְעַבְדָּא עַבְדְּתָ עִמִּי: י וַאֲמַר
 אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָא חֲזִיתָא אַרִי עַבְדְּתָא יֵת פִּתְגָמָא הַדִּין: יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַרִי אִמְרִית לְחוּד לִית דְּחִלְתָּא דִּי בְּאַתְרָא
 הַדִּין וַיִּקְטְלוּנִי עַל עֵיסַק אֲתַתִּי: יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אַחְתִּי בַת אָבָא הִיא בְרַם לֹא בַת אִמָּא וְהָיָה לִי לְאִתּוֹ: יג וְהָיָה כַּד טַעֵו
 עִמָּמִיא בְּתַר עוֹבְדֵי יְדִיהוֹן יֵתִי קָרִיב יֵי לְדְחִלְתִּיהָ מִבֵּית אָבָא וַאֲמַרִית לָהּ דָּא טִיבוּתִיךָ דְּתַעַבְדִּין עִמִּי לְכָל אַתְר דְּנִקְרָא
 לְתַמָּן אִימְרִי עָלַי אַחִי הִוא: יד וּדְבַר אַבְיִמֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וַאֲמַהֶן וַיְהִיב לְאַבְרָהָם וַאֲחִיב לִיה יֵת שָׂרָה אֲתַתִּיהָ:
 טו וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ הָא אַרְעִי קְדָמְךָ בְּדַתְקִין כְּעֵינֶיךָ תִּיב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הָא יְהִבִית אֵלָיךְ סְלַעִין דְּכֶסֶף לְאַחֵיךָ הָא

פירוש רש"י

חיים' (דברים ה:לא), 'אלהים קדשים' (יהושע יד:לו), וְכָל
 לְשׁוֹן 'אלהים' לְשׁוֹן רַבִּים. וְכֵן 'ויקח אדני יוסף'
 (לקמן לה:כ) 'ואדני האדנים' (דברים ט:יז) 'אדני הארץ'
 (לקמן לה:טז). וְכֵן 'בעליו עמו' (שמות ט:זא), 'והועד
 בבעליו' (שם ט:כט). וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן הַתְּעוּ?
 כָּל הַגּוֹלָה מִמְּקוֹמוֹ וַאֲיֵנוּ מֵיִשָּׁב קְרוּי 'תועה', כְּמוֹ
 'ותלך ותתע' (לקמן יח:יד), 'תעיתי כשה אבד' (תהלים
 סדר יז פסוק קה, מזמור קטז שלנו פסוק קעו), 'יתעו לבלי
 אכל' (איוב ח:יז) – יִצְאוּ וַיִּתְעוּ לְבַקֵּשׁ אַכְלָם: אִמְרִי לִי.
 עָלַי, וְכֵן 'וישאלו אנשי המקום לאשתו' (לקמן כג:כג)
 – עַל אֲשֶׁתּוֹ, וְכֵן 'ואמר פרעה לבני ישראל' (שמות
 י:כה) – כְּמוֹ: עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, 'פן יאמרו לי אשה
 הרגתהו' (שופטים ז:מח): (יד) וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם. כְּדִי
 שִׁיתְפִּיס וַיִּתְפַּלֵּל עָלָיו: (טו) הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ. אָבִל
 פְּרַעֲזָה אָמַר לוֹ 'הִנֵּה אֲשֶׁתְּךָ קַח וְלָךְ' (לעיל י:יט) – לְפִי
 שְׁנַתִּירָא, שֶׁהַמְצָרִים שְׂטוּפֵי זְמַה הֵם: (טז) וּלְשָׂרָה
 אָמַר. אַבְיִמֶלֶךְ לְכַבּוּדָּהּ, כְּדִי לְפִיֶּסָהּ: 'הִנֵּה' עָשִׂיתִי
 לָךְ כְּבוֹד זֶה, 'נָתַתִּי' מִמּוֹן 'לְאַחֶיךָ' שֶׁאֲמַרְתָּ עָלָיו
 'אֲחִי הִוא' (לעיל פסוק ה) הִנֵּה הִמְמוֹן וְהַכְּבוֹד הַזֶּה לָךְ:

(ט) מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ. מִכָּה אֲשֶׁר לֹא הִרְגָלָה
 לְבַא עַל בְּרִיָּה בְּאָה לָנוּ עַל יָדְךָ, עֲצִירַת כָּל נַקְבִּים
 שֶׁל זָרַע וְשֶׁל קִטְנִים וְרַעִי וְאֲזִנִּים וְחֶטֶם: (יא) רַק
 אֵין יִרְאֶת אֱלֹהִים. אַכְסְנָאֵי שְׂבָא לְעִיר, עַל עֶסְקִי
 אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ? אוֹ עַל עֶסְקִי אֲשֶׁתּוֹ
 שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: 'אֲשֶׁתְּךָ הִיא אוֹ אַחוֹתְךָ הִיא?':
 (יב) אַחְתִּי בַת אָבִי הִוא. וּבַת אָב מִתְרַת לְבָן נָח,
 שְׂאִין אָב לְגוֹי, וּכְדִי לְאִמַּת דְּבָרֵינוּ הַשִּׁיבָם כֵּן. וְאִם
 תֹּאמַר: וְהִלָּא בַת אַחִיו הִיְתָה? בְּנֵי בְנֵים הָרִי הֵם
 כְּבָנִים, וְהָרִי הִיא בְּתוֹ שֶׁל תְּרַח, וְכָךְ אָמַר לְלוֹט 'כִּי
 אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ' (לעיל י:כה): אֲךָ לֹא בַת אִמִּי. הָרִין
 מֵאִם אַחֲרַת הָיָה: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי וְגו'.
 אוֹנְקְלוֹס תְּרַגְּם מַה שְׂתַּרְגְּם, וַיֵּשׁ לִישְׁבוּ עוֹד דְּבַר
 דְּבוּר עַל אֶפְנֵיו: כְּשֶׁהוֹצִיאֲנִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 מִבֵּית אָבִי לְהִיּוֹת מְשׁוֹטֵט וְנָד מִמְּקוֹם לְמְקוֹם,
 יִדְעִתִּי שְׂאֲעַבֵּר בַּמָּקוֹם רַשְׁעִים וַאֲמַר לָהּ: 'זֶה חֲסִדְךָ':
 כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ. לְשׁוֹן רַבִּים, וְאֵל תִּתְמָה, כִּי הִרְבֵּה
 מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלֹהוֹת וּלְשׁוֹן מְרוֹת קְרוּי לְשׁוֹן
 רַבִּים: 'אֲשֶׁר הִלְכוּ אֱלֹהִים' (שְׁמוּאֵל כד:ח), 'אלהים

סדר יז הוא אחד משנים עשר סדרים קצרים שיש בהם פחות מעשרים ואחד פסוקים. כיצד קראו בשבת בתורה? הרי
 אין בכך די לשבעה קרואים שכל אחד מהם מחוייב בשלושה פסוקים? ישנו מנהג של חלק מיהודי גלות פרס להוסיף
 לקריאת סדרת בלק את שלושת הפסוקים הראשונים של סדרת פנחס. אם מקור המנהג הוא בקריאה הקדומה של א"י,
 הרי שאת סדר יז סיימו בלידת יצחק או בהכנסתו בכריתו של אברהם אבינו. ובמסכת סופרים (יא:ד) ובלבד שיהא
 בסדר עשרים ואחד פסוקים, ליתן לכל קורא וקורא שלושה, ואם פחות – יוסיף על הסדר הזה מפרשה אחרת:

יז

יז הוא-לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת-כל ונכחת: ויתפלל אברהם

אל-האלהים וירפא אלהים את-אבימלך ואת-אשתו ומהתיו וילדו:

יח כיעצור עצור יהוה בעד כל-רחם לבית אבימלך על-דבר שרה אשת

יח א אברהם: ויהוה פקד את-שרה כאשר אמר נא ה

ב ויעש יהוה לשרה כאשר דבר: ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו

ג למועד אשר-דבר אתו אלהים: ויקרא אברהם את-שם-בנו הנולד-לו

ד אשר-ילדה-לו שרה יצחק: וימל אברהם את-יצחק בנו בן-שמנת ימים

ה חמישי ככאשר צוה אתו אלהים: ואברהם בן-מאת שנה בהולד לו את יצחק

ו, ז בנו: ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כלה-שמע יצחק-לי: ותאמר מי

ח מלל לאברהם היניקה בנים שרה כילדתי בן לזקניו: ויגדל הילד

תרגום אונקלוס

הוא לך כסות דיקר חלף דשלחית דברתיך וחזית יתיך וית כל דעמיך ועל כל מא דאמרת אתוכחת: יז וצלי אברהם קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית אתתיה ואמהתיה ואתרוחו: יח ארי מיחד אחד יי באפי כל פתח ולדא לבית אבימלך על עיסק שרה אתת אברהם:

דאמר ועבד יי לשרה כמא דמליל: ז ועדיאת וילידת שרה לאברהם בר לסיבתוהי לזמנא דמליל יתיה יי: ג וקרא אברהם ית שום בריה דאתיליד ליה דיילדת ליה שרה יצחק: ד וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמא דפקיד יתיה יי: ה ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: ו ואמרת שרה חזוא עבד לי יי כל דשמע יחדי לי: ז ואמרת מהימן דאמר לאברהם וקיים דתוניק בנין שרה ארי ילידית בר לסיבתוהי: ח ורבא רביא פירוש רש"י

היכן היא אמירה והיכן הוא דבור? אמירה: 'ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו'' (לעיל יז:ט); דבור: 'היה דבר ה' אל אברהם' (לעיל יב:א) - בכרית בין הבתרים, ושם נאמר 'לא יירשך זה וגו'' (שם ד), והביא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ב) לזקניו. שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: למועד אשר דבר אתו. 'דמליל יתיה' - את המועד דבר וקבע. כשאמר לו 'למועד אשוב אליך' (לעיל טז:יד) שרט לו שריטה בכתל ואמר לו: 'כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת - תלד': (ו) יצחק לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה: הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה - ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחשיבות, [כמו 'מי פעל ועשה' (ישעיה טז:לה), 'מי ברא אלה' (שם טז:כז)] ראו מי הוא ומה הוא גדול, שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה: מלל. שנה הכתוב ולא אמר 'דבר'; גימטריא שלו מאה, כלומר, לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים שרה. ומהו 'בנים' לשון רבים? ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות: 'לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק':

כסות עינים לכל אשר אתך. יכסו עיניהם, שלא יקלוף, שאלו השיבותיך ריקנית, יש להם לומר: לאחר שנתעלל בה החזירה! עכשו שהצרכתני לבזבז ממון ולפסוק, יודעים יהיו שעל פרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל באי עולם: ונכחת. יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו, ולשון 'הוכחה' בכל מקום ברור דברים, ובלעז אשפרביר; ואונקלוס תרגם בפנים אחרים, ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום: 'הנה הוא לך כסות' של כבוד על העינים שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך, ועל בן תרגמו 'וחזית יתיך וית כל דעמיך'. ויש מדרשי אגדה, אבל ישוב לשון המקרא פרשתי: (יז) וילדו. כתרגומו 'ואתרוחו' - נפתחו נקביהם והוציאו, והיא לידה שלהם: (יח) בעד כל רחם. כנגד כל פתח: על דבר שרה. על פי דבורה של שרה:

סדר יח (א) וה' פקד את שרה וגו'. סמך פרשה זו לכאן ללמדך, שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר - הוא נענה תחלה, שנאמר 'ויתפלל אברהם' (לעיל יז:יז) וסמך ליה 'וה' פקד את שרה' שפקדה כבר קדם שרפא את אבימלך: פקד את שרה כאשר אמר. בהריון: כאשר דבר. בלידה.

כסדר יז אברהם גר בארץ לא לו [כשיצחק יגיע לשם יחלו ארבע מאות שנות גזירת ברית בין הבתרים]. בסופו נודע בגויים שה' מגן על אברהם ומשפחתו. וכפי שרש"י [בפסוק יז] מסביר את דברי אבימלך מלך גרר: יודעים יהיו שעל פרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל באי עולם:

כה: א ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כלה-ראיהם כי יוםם זרע ברוך ה': פ ב שוש אשיש בה' תגל נפשי בא-להי כי הלבישנלי בגדי-ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה:

יח

ט וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֵּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמַל אֶת־יִצְחָק: וַתֵּרָא שָׂרָה וַיִּרְא
 י אֶת־בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם
 גַּרְשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי
 יב, יא עַם־יִצְחָק: וַיַּרְע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יַרְע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנְּעוּר וְעַל־אֲמֹתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ
 יג שָׂרָה שָׁמַע בְּקִלְהָ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָהּ זָרַע: וְגַם אֶת־בֶּן־הָאִמָּה לְגוֹי
 יד אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרַעַךָ הוּא: וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם | בְּבֹקֶר וַיִּקְח־לֶחֶם וְחֶמֶת מִיַּם
 וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שֵׁם עַל־שְׂכָמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמַדְבָּר
 טו בְּאֵר שָׁבַע: וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֶמֶת וַתִּשְׁלַךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד
 טז הַשִּׁיחִים: וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגַד הַרְחָק כַּמַּטְחָוִי קִשְׁת כִּי אָמְרָהּ
 יז אֶל־אַרְאֵה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנְּגַד וַתִּשָּׂא אֶת־קִלְהָ וַתִּבְרַךְ: וַיִּשְׁמַע
 אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנְּעוּר וַיִּקְרָא מִלֶּאךָ אֱלֹהִים | אֶל־הַגֵּר מִן־הַשָּׁמַיִם
 וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הַגֵּר אֶל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנְּעוּר

תרגום אונקלוס

וּתְחִיל וְעַבְד אַבְרָהָם מִשְׁתֵּיָא רַבָּא בְיוֹמָא דְאַתְחִסִּיל יִצְחָק: ט וַחֲזַת שָׂרָה יַת בַּר הַגֵּר מִצְרִיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם
 מִחִידָא: י וַאֲמַרְת לְאַבְרָהָם תְּרִיךְ אֲמַתָּא הַדָּא וַיִּת בְּרָה אַרְי לָא יִירַת בַּר אֲמַתָּא הַדָּא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק: יא וּבֹאִישׁ
 פְּתַגְמָא לְחָדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל עֵיסַק בְּרִיָּה: יב וַאֲמַר יִי לְאַבְרָהָם לָא יִבְאֵשׁ בְּעֵינֶיךָ עַל עוֹלִימָא וְעַל אֲמַתְךָ כֹּל דְּתִימַר
 לָךְ שָׂרָה קַבִּיל מִנָּה אַרְי בִּיִצְחָק יִתְקַרוּן לָךְ בְּנִין: יג וְאִף יַת בַּר אֲמַתָּא לְעַמָּא אֲשׁוּיָנִיָּה אַרְי בְּרַךְ הוּא: יד וַאֲקֻדִים
 אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְנָסִיב לְחַמָּא וְרוֹקְבָא דְמֵיָא וַיִּהֵב לְהַגֵּר שׁוּי עַל פְּתַפְהָ וַיִּת רַבִּיָּא וְשִׁלְחָהּ וַאֲזַלַת וּטְעַת בְּמַדְבַּר בְּאֵר
 שָׁבַע: טו וְשִׁלְמוּ מֵיָא מִן רוֹקְבָא וְרַמַּת יַת רַבִּיָּא תַחַת חַד מִן אֵילָנֵיָא: טז וַאֲזַלַת וַיִּתִּיבַת לָהּ מִקְבִּיל אַרְחִיקַת כַּמִּיגַד
 בְּקִשְׁתָּא אַרְי אֲמַרְת לָא אַחֲזִי בְּמוֹתֵיהָ דְרַבִּיָּא וַיִּתִּיבַת מִקְבִּיל וַאֲרִימַת יַת קִלְהָ וּבְכַת: יז וְשָׁמִיעַ קְדָם יִי יַת קִלְיָה
 דְרַבִּיָּא וַקְרָא מִלֶּאכָא דִּי לְהַגֵּר מִן שְׁמֵיָא וַאֲמַר לָהּ מָא לִיךְ הַגֵּר לָא תִדְחִלִין אַרְי שְׁמִיעַ קְדָם יִי קִלְיָה דְרַבִּיָּא

פירוש רש"י

(ח) וַיִּגְמַל. לְסוּף עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה חֲדָשׁ: מִשְׁתֵּה גְדוֹל. שְׁהִיו שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר: שֵׁם וְעַבְד וְאַבִּימֶלֶךְ:
 (ט) מִצְחָק. לְשׁוֹן עֲבוּדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקְמוּ
 לְצִחָק (שְׁמוֹת כ"ד:כ"ד). לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמוֹ 'יִקְוֹמוּ נָא
 הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ וְגו' (שְׁמוּאֵל כ"א:ח). לְשׁוֹן
 גְּלוּי עֲרִיּוֹת, כְּמָה דְתִימָא 'לְצִחָק בִּי' (לִקְמֹן ל"ה:י):
 (י) עִם בְּנֵי וְגו'. מִתְּשׁוּבַת שָׂרָה 'כִּי לֹא יִירָשׁ
 בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי' אֲתָה לְמַד שְׁהִיָּה מְרִיב עִם
 יִצְחָק עַל הִרְשָׁה, וְאוֹמַר: 'אֲנִי בְכוֹר וְנוֹטֵל פִּי
 שְׁנַיִם', וַיּוֹצֵאִים לְשָׂדֶה וְנוֹטֵל קִשְׁתּוֹ וַיּוֹרָה בּוֹ
 חֲצִיִּים, כְּמָה דְאָתָּא אֲמַר: 'כְּמַתְּלֵהָּ הִירָה זְקִים וְגו'
 וְאִמַּר הֲלֹא מִשְׁחָק אֲנִי' (מְשָׁלִי ז'לד-ל"ה): עִם בְּנֵי
 עִם יִצְחָק. מִכִּיּוֹן שֶׁהוּא בְּנִי, אֶפְלוּ אִם אֵינּוּ הַגּוֹן
 כִּיִּצְחָק, אוֹ הַגּוֹן כִּיִּצְחָק, אֶפְלוּ אִם אֵינּוּ זֶה
 כְּדָאִי לִירָשׁ עִמּוֹ; קַל וְחֹמֶר 'עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק'
 שְׁשִׁתִּיחֶן בּוֹ: (יא) עַל אֹדֶת בְּנוֹ. שְׁשָׁמַע שִׁיִּצְאָ
 לְתַרְבוּת רְעָה; וּפְשׁוּטוֹ: עַל שֶׁאֲמַרָהּ לוֹ לְשַׁלְּחָהּ:
 (יב) שָׁמַע בְּקִלְהָ. לְמַדְנּוּ שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טַפַּל לְשָׂרָה

בְּנִיָּאוֹת: (י"ד) לֶחֶם וְחֶמֶת מִיַּם. וְלֹא כֶּסֶף וְזָהָב,
 לְפִי שְׁהִיָּה שׁוֹנָאוּ עַל שִׁיִּצְאָ לְתַרְבוּת רְעָה: וְאֵת
 הַיֶּלֶד. אִף הַיֶּלֶד 'שָׁם עַל שְׂכָמָה' – שְׁהַכְּנִיסָהּ בּוֹ
 שָׂרָה עֵינַי רְעָה, וְאַחֲזַתּוּ חֲמָה וְלֹא יִכּוֹל לִילֶךְ
 בְּרַגְלֵיָּהּ: וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע. חֲזָרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אָבִיָּה:
 (טו) וַיִּכְלוּ הַמַּיִם. לְפִי שְׁדַרְךָ חוֹלִים לְשִׁתּוֹת הַרְבֵּה:
 (טז) מִנְּגַד. מִרְחוֹק; כַּמַּטְחָוִי קִשְׁת. כְּשִׁתִּי טִיחוֹת,
 וְהוּא לְשׁוֹן יְרִית חֶץ בְּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, 'שְׁהִטִּיחַ
 בְּאֲשֶׁתּוֹ', עַל שֵׁם שֶׁהַזָּרַע יוֹרָה כְּחֶץ. וְאִם תֹּאמַר:
 הִיָּה לוֹ לְכַתֵּב כַּמַּטְחָוִי קִשְׁתָּ? מִשְׁפֹּט הַיָּוִי לְכַנֵּס
 לְכֶאֱן, כְּמוֹ 'בְּחֻגֵי הַסֵּלַע' (שִׁיר הַשִּׁירִים פְּסוּק ל"א)
 מִגְזֵרַת 'וְהִיָּתָה אֲדַמַּת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחֻגָא' (יִשְׁעִיָּה
 ז'מ"ח) וּמִגְזֵרַת 'יְחֻוּגוּ וַיִּנּוּעוּ כְּשִׁכּוֹר' (תְּהִלִּים סדר טו
 פְּסוּק ע"ו, מְזוּמֹר ק"ו שְׁלֵנוּ פְּסוּק כ"ז), וְכֵן 'קְצוּי אַרְץ' (תְּהִלִּים
 סדר ח פְּסוּק צ"ו, מְזוּמֹר ט"ד שְׁלֵנוּ פְּסוּק ו') מִגְזֵרַת 'קְצָה':
 וַתֵּשֶׁב מִנְּגַד. כִּיּוֹן שֶׁקָּרַב לְמוֹת הוֹסִיפָהּ לְהִתְרַחֵק:
 (יז) אֵת קוֹל הַנְּעוּר. מִכֶּאֱן, שִׁיפָה תְּפִלַּת הַחוֹלָה
 מִתְּפִלַּת אַחֲרִים עָלָיו וְהִיא קוֹדֶמַת לְהִתְקַבֵּל:

יח

יח בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם: קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנֶּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדְךָ בּוֹ כִּי־לִגְוִי
 יט גְּדוֹל אֲשִׁימְנוּ: וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתִּלָּךְ וַתִּמְלֵא
 כ אֶת־הַחֲמַת מַיִם וַתִּשָּׂק אֶת־הַנֶּעַר: וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנֶּעַר וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב
 כא בְּמִדְבָּר וַיְהִי רֹבֵה קֶשֶׁת: וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַר פָּאָרָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה
 מאָרֶץ מִצְרַיִם:

כב וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שֶׁר־צָבָאוּ אֶל־אֲבִרְהָם לֵאמֹר נב שְׁשִׁי ו
 כג אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: וַעֲתָה הִשָּׁבְעָה לִּי בְּאֱלֹהִים הֲנָה
 אמ־תִּשְׁקָר לִי וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי כַחֲסֹד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי
 כד, כה וְעַם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גָּרְתָה בָּהּ: וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֲנֹכִי אֲשָׁבַע: וְהוֹכַח
 אֲבִרְהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:
 כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה
 כז לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתי הַיּוֹם: וַיִּקַּח אֲבִרְהָם צֹאן וּבָקָר
 כח וַיִּתֵּן לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: וַיֵּצֵב אֲבִרְהָם אֶת־שִׁבְעַת כַּבָּשֶׁת

תרגום אונקלוס

בְּאֶתֶר דְּהוּא תַמָּן: יח קוּמִי טוּלִי יֵת רַבִּיָּא וְאַתְקִיפִי יֵת יָדֶיךָ בֵּיהָ אַרִי לְעַם סְגִי אֲשׁוּיָנִיה: יט וְגֵלָא יֵי יֵת עֵינְהָ
 וַחֲזַת בִּירָא דְמִיָּא וְאֲזַלַת וּמְלַת יֵת רוּקְבָא מִיָּא וְאֲשָׁקִיאַת יֵת רַבִּיָּא: כ וְהוּהָ מִימְרָא דִּינִי בְּסַעֲדִיהָ דְרַבִּיָּא וּרְבָא
 וַיִּתִּיב בְּמִדְבָרָא וְהוּהָ רַבִּי קֶשֶׁתָּא: כא וַיִּתִּיב בְּמִדְבָרָא דְפָאָרָן וְנִסִּיבַת לִיהָ אִמִּיהָ אֶתְתָּא מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם:
 כב וְהוּהָ בְּעַדְנָא הַהוּא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חִילִיָּה לְאֲבִרְהָם לְמִימַר מִימְרָא דִּינִי בְּסַעֲדִיךָ בְּכֹל דְאַתָּ עִבִּיד:
 כג וְכַעֲזָן קַיִים לִי בְּמִימְרָא דִּינִי הִכָּא דְלָא תִשְׁקָר בִּי וּבְכַרִּי וּבְכַר בְּרִי כְּטִיבוּתָא דְעִבְדִּית עִמָּךְ תַּעֲבִיד עִמִּי וְעַם אֶרְעָא
 דְאַתוּתַבַּת בָּהּ: כד וַאֲמַר אֲבִרְהָם אֲנָא אֲקַיִים: כה וְאוּכַח אֲבִרְהָם יֵת אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיִסְק בִּירָא דְמִיָּא דְאַנְסוּ עִבְדֵי
 אֲבִימֶלֶךְ: כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵן עִבֵּד יֵת פְּתַגְמָא דְדִין וְאֵף אֵת לֹא חֲוִית לִי וְאֵף אֲנָא לֹא שְׁמַעִית אֱלֹהִין
 יוֹמָא דִּין: כז וְדַבַּר אֲבִרְהָם עֲאָן וְתוּרִין וַיְהִי לְאֲבִימֶלֶךְ וַיְגַזְרוּ תְרוּוִיהוֹן קַיִם: כח וְאֲקִים אֲבִרְהָם יֵת שְׁבַע חוּרְפָן

פירוש רש"י

בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עֲכָשׁוּ הוּא נְדוּן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עֹתִיד לַעֲשׂוֹת; לְפִי שֶׁהָיוּ מְלֹאכֵי הַשָּׂרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעֹתִיד זָרְעוֹ לְהַמִּית בְּנֵיךָ בְּצַמָּא, אֲתָה מַעֲלָה לוֹ בְּאֵר?! וְהוּא מְשִׁיבָם: עֲכָשׁוּ מַה הוּא – צְדִיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ: צְדִיק. אָמַר לָהֶם: לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עֲכָשׁוּ אֲנִי דָנוּ; וְזוֹהוּ 'בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם'. – וְהִיכֵן הַמִּית אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצַמָּא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִשָּׂא בְעָרֵב וַיִּגְוִ' לְקִרְאֵת צַמָּא הֲתָיו מִיָּם וַיִּגְוִ' (ישעיה ח:כ-כא). כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֶצֶל עַרְבֵיִים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְשִׁבְאִים: בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכּוּנוּ אֶצֶל בְּנֵי דוֹדְנוּ יִשְׁמַעֵאל וַיִּרְחַמוּ עָלֵינוּ! שֶׁנֶּאֱמַר 'אַרְחוֹת דְּדָנִים' (שם) – אֵל תִּקְרִי 'דְּדָנִים' אֶלָּא 'דוֹדִים'. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לְקִרְאֵתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בְּשׁוֹר

מְלִיחַ וְנֹדוֹת נְפוּחִים. כְּסַבּוּרִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְלֹאִים מַיִם, וְכִשְׁמִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפּוֹתְחוֹ – הָרוּחַ נִכְנָסֵת בְּגוּפוֹ וּמַת: (כ) רֹבֵה קֶשֶׁת. יוֹרֵה חֲצִים בְּקֶשֶׁת: קֶשֶׁת. עַל שֵׁם הָאֲמִנוֹת, כְּמוֹ: חֲמָר, גְּמָל, צִיד, לְפִיכָךְ הַשִּׁי"ן מְדַגְּשֶׁת. הִיָּה יוֹשֵׁב בְּמִדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'ידוֹ בְּכֹל וַיִּגְוִ' (לעיל יג:יב): (כא) מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִמְּקוֹם גְּדוּלִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרַיִת וַיִּגְוִ' (שם א), הֵינּוּ דְאֲמַרִי אֲנִשִּׁי: 'זֶרֶק חוּטְרָא לְאוּרָא – אַעֲקָרִיהָ קָאִי': (כב) אֱלֹהִים עִמָּךְ. לְפִי שֶׁרָאוּ שִׁיְצָא מִשְׁכַּנְתָּ סָדָם לְשָׁלוֹם, וְעַם הַמְּלָכִים נִלְחַם וּנְפְלוּ בְיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אֲשֶׁתוֹ לְזַקְנָיו: (כג) וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי. עַד כָּאֵן רַחֲמֵי הָאֵב עַל הַבֶּן: כַּחֲסֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי. שֶׁאֲמַרְתִּי לְךָ 'הֲנָה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ' (לעיל יז:טו): (כד) וְהוֹכַח. נִתְוַפַּח עִמּוֹ עַל כָּךְ:

מפתח סדרי התנ"ך בסדר יח ה' פוקד את שרה, ויצחק הבן הנבחר, מתמודד עם אח גדול חזק ורשע. בהפטרה ה' פוקד את חנה בליב כִּי־פָקַד ה' אֶת־ חַנָּה... וַיַּגְדֵּל הַנֶּעַר שְׁמוּאֵל עִם־ה': ושמואל מתמודד עם בני עלי, גדולים חזקים ובני בליעל בִּטּוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם... יז וְהַנֶּעַר שְׁמוּאֵל הִלָּךְ וַיַּגְדֵּל וְטוֹב גַּם עִם־ה' וְגַם עִם־אֲנָשִׁים: ההפטרה נחתמת בבחירת אהרון בִּיָּט וּבְחֹר אֲתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לַכֹּהֵן. ובמדרש במדבר רבה (אות ג) אֲשֶׁרִי מִי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּחַר בּוֹ וְאֲשֶׁרִי מִי הוּא שֶׁקָּרְבוֹ. וְאִיזְהוּ אֲשֶׁרִי בְּכַפְלִים? מִי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּחַר בּוֹ וְקָרְבוֹ! וְאִיזְהוּ זֶה? זֶה אֲהַרֹן.

יח

כט

וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אֲבִרְהָם מַה הִנֵּה שָׁבַע כְּבֹשֶׁת הָאֱלֹהִים וַיִּירָא

ל

אֲשֶׁר הִצְבֹּתָ לְבַדְנָה: וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שִׁבְעַת כְּבֹשֶׁת תִּקַּח מִיָּדִי בְּעִבּוֹר

לא

תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חִפְרִיתִי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא

לב

בְּאֵר שִׁבְעַת כִּי שֵׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם: וַיִּכְרְתוּ בְרִית בֵּין־בְּאֵר שִׁבְעַת וַיִּקַּם

לג

אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שֶׁר־צָבָאוּ וַיָּשְׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֵאֵר

לד

שִׁבְעַת וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עֹלָם: וַיִּגַּר אֲבִרְהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים

יָמִים רַבִּים:

יט

א

וַיְהִי אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת־אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו נָגַד שְׂבִיעֵי י

ב

אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנִי אֶת־יִחִידְךָ אֲשֶׁר־אֵהְבֶתָּ

תרגום אונקלוס

דַּעֲאן בְּלַחֲדִיהוּן: כֹּט וְאִמֶר אֲבִימֶלֶךְ לְאֲבִרְהָם מָא אֲנִין שִׁבְעַת חוֹרְפָן אֵלִין דְּאִקְיִמְתָּא בְּלַחֲדִיהוּן: ל וְאִמֶר אֲרִי יֵת שִׁבְעַת חוֹרְפָן תִּקְבִּיל מִן יָדִי בְּדִיל דְּתִהִי לִי לְסִהְדוֹ אֲרִי חִפְרִית יֵת בִּירָא הַדִּין: לָא עַל כֵּן קָרָא לְאֲתֵרָא הַהוּא בְּאֵר שִׁבְעַת אֲרִי תִמְן קִימִי תְרוּיְהוּן: לָב וְגִזְרוּ קִים בְּבֵאֵר שִׁבְעַת וְקִים אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל רַב חִילִיָּה וְתָבוּ לְאֶרֶע פְּלִשְׁתָּאִי: לָג וְנִצַּב נִצַּבָא בְּבֵאֵר שִׁבְעַת וְצִלִי תִמְן בְּשִׁמָּא דִּי אֱלֹהִים עֲלָמָא: לָד וְאֲתוּתָב אֲבִרְהָם בְּאֶרֶע פְּלִשְׁתָּאִי יוֹמִין סְגִיאִין:

א וְהוּוּ בְּתֵר פִּתְגִמִּיא הָאֵלִין וַיִּי נְסִי יֵת אֲבִרְהָם וְאִמֶר לִיה אֲבִרְהָם וְאִמֶר הָאֲנָא: ב וְאִמֶר דְּבֵר פְּעֵן יֵת בְּרָךְ יֵת יִחִידְךָ פִירוּשׁ רש"י

(ל) בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה לִי. זֹאת: לְעֵדָה. לְשׁוֹן עֵדוּת שֶׁל נִקְבָּה, כְּמוֹ 'עֵדָה הַמְצֻבָּה' (לִקְמָן כֹּט:ג): כִּי חִפְרִיתִי אֶת הַבְּאֵר. מְרִיבִים הָיוּ עָלֶיהָ רוּעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים: אֲנַחְנוּ חִפְרִינוּהָ. אָמְרוּ בִּינֵיהֶם: כָּל מִי שִׁיתְרָאָה עַל הַבְּאֵר וַיַּעֲלוּ הַמַּיִם לְקִרְאָתוֹ, שָׁלוֹ הִיא! וַעֲלוּ לְקִרְאָת אֲבִרְהָם: (לָג) אֲשֶׁל. רַב וּשְׂמוּאֵל: חֵד אָמַר: פְּרָדַס לְהִבִּיא מִמֶּנּוּ פְרוֹת לְאוֹרְחִים בְּסַעְדָּה; וְחֵד אָמַר: פְּנִדָק לְאֲכַסְנִיא וְכוּ כָּל מִינֵי פְרוֹת; וּמְצִינוּ לְשׁוֹן 'נְטִיעָה' בְּאֵהֲלִים, שְׁנֵאֲמַר 'וַיִּטַּע אֱהֲלֵי אֶפְדִּנוּ' (דִּנְיָאֵל זִמ:ז): וַיִּקְרָא שֵׁם וְגו'. עַל יָדֵי אוֹתוֹ אֲשֶׁל נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֱלוֹהִים לְכָל הָעוֹלָם; לְאַחַר שְׂאוּכְלִים וְשׁוֹתִים אוֹמֵר לָהֶם: 'בְּרַכּוּ לְמִי שְׂאֻכְלֶתֶם מִשְׁלוֹ – סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשְׁלֵי אֲכַלְתֶּם? מִשְׁלֵי מִי שְׂאֲמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֲכַלְתֶּם!': (לָד) יָמִים רַבִּים. מְרַבִּים עַל שֶׁל חִבְרוֹן, בְּחִבְרוֹן עָשָׂה עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְכָאֵן עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ. שֶׁהָרִי בֵּין שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מִחֶרֶן, אוֹתָהּ שָׁנָה 'וַיָּבֵא וַיָּשֶׁב בְּאֲלָנֵי מְרָא' (לְעִיל י:לח), שֶׁלֹּא מְצִינוּ קֶדֶם לְכֵן שְׁנִיתֵי־שָׁב אֱלֹהִים שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֶחַ חוֹנֵה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שְׁנֵאֲמַר 'וַיַּעֲבֵר אֲבָרָם' (שֵׁם י:ו), 'וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם' (שֵׁם ח), 'וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיִּרְד אֲבָרָם מִצְרִימָה' (שֵׁם ו), וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֱלֹהִים שְׁלֵשָׁה חֲדָשִׁים, שֶׁהָרִי שָׁלְחוּ פְרַעֲהַ מִיָּד, 'וַיִּלְךְ לְמִסְעָיו' (שֵׁם ז) עַד 'וַיָּבֵא וַיָּשֶׁב בְּאֲלָנֵי מְרָא אֲשֶׁר בְּחִבְרוֹן' (שֵׁם ח), שֵׁם יֵשֵׁב עַד שְׁנֵה־פֶכֶה סֹדֶם, מִיָּד 'וַיִּסַּע מִשָּׁם אֲבִרְהָם' (לְעִיל י:יא) מִפְּנֵי בּוֹשָׁה שֶׁל לוֹט, וְכֵן לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֵּין תְּשַׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה הָיָה, שֶׁהָרִי

בְּשִׁלְיֵשִׁי לְמִילְתוֹ בָּאוּ אֲצִלוֹ הַמְּלָאכִים. הָרִי עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, וְכָאֵן כְּתִיב 'יָמִים רַבִּים', מְרַבִּים עַל הָרֵאשׁוֹנִים, וְלֹא בָּא הַפְּתוּב לְסַתֵּם אֱלֹהִים לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרַבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ יוֹתֵר הָיָה מִפְּרָשׁ. וְעַל כְּרִחֵף אֵינֶם יִתְרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הָרִי עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה. מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וְחִזַּר לְחִבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה קִדְמָה לְפָנָי עֲקִדְתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנִים. בְּסֹדֶר עוֹלָם:

סדר יט (א) אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: אַחֲרַי דְּבָרֵינוּ שֶׁל שְׁטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר מְכַל סַעְדָּה שֶׁעָשָׂה אֲבִרְהָם, לֹא הִקְרִיב לְפָנָי פֶּר אֶחָד אוֹ אֵיל אֶחָד! אָמַר לוֹ: "כָּלוּם עָשָׂה אֱלֹהִים בְּשִׁבִיל בְּנוֹ – אֵלוֹ הֵייתִי אוֹמֵר לוֹ: 'זָבַח אוֹתוֹ לְפָנָי' לֹא הָיָה מְעַכְבֵּי"; וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אַחֲרַי דְּבָרֵינוּ שֶׁל יִשְׁמַעֲאֵל שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק, שֶׁמַּל בֵּן שְׁלֹשׁ עָשָׂר שָׁנָה וְלֹא מִחָה. אָמַר לוֹ יִצְחָק: "בְּאִיבָר אֶחָד אַתָּה מִיִּרְאֵנִי? אֵלוֹ אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: 'זָבַח עֲצֻמְךָ לְפָנָי' לֹא הֵייתִי מְעַכְבֵּי!": הַנְּנִי. כִּף הִיא עֲנִיְתֶם שֶׁל חֲסִידִים; לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וְלְשׁוֹן זְמוּן: (ב) קַח נָא. אֵינִי 'נָא' אֱלֹהִים לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה; אָמַר לוֹ: בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, עֲמַד לִי בְּזֵה הַנְּסִיּוֹן, שֶׁלֹּא יִאֲמְרוּ: הָרֵאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בְּהֵן מִמֶּשׁ: אֵת בְּנֵךְ. אָמַר לוֹ: שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי! אָמַר לוֹ: 'אֵת יִחִידְךָ'; אָמַר לוֹ: זֶה יִחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יִחִיד לְאִמּוֹ! אָמַר לוֹ: 'אֲשֶׁר אֵהְבֶתָּ'; אָמַר לוֹ: שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב! אָמַר לוֹ: 'אֵת יִצְחָק'. וְלָמָּה לֹא גָלָה לוֹ מִתְחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעַרְכּוֹ פְּתָאֵם וְתִזְוַח דַּעֲתוֹ עָלָיו וְתִטְרַף וְכִדִּי לְחַבֵּב עָלָיו אֵת הַמְצוּהָ, וְלִתֵּן לוֹ שֹׁכֵר עַל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר:

מפתח סדרי התנ"ך
הפּוּתַח אוֹתָהּ נִדְרַשׁ שֶׁבְּשַׁעֲהָ שֶׁעָקַד אֲבִרְהָם אֲבִינוּ אֵת בְּנוֹ עַל גְּבִי הַמְּזַבַּח בְּכוֹ מְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת, הָדָא הוּא דְכְּתִיב: הֵן אֲרָאֵלִם צַעֲקוּ חֲצָה וְגו' (בְּרֵאשִׁית רַבָּה סָה:י), וְגַם פְּרָקִי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָא: ט, יִלְקוּט שְׂמַעוּנִי עַל הַתּוֹרָה קָא: ב וּבְעוֹד מְקוּמוֹת

יט

אֶת־יִצְחָק וְלֹךְ־לְךְ אֶל־אֶרֶץ הַמְּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֵלְיָהּ עַל אֶחָד הַהָרִים
 ג אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים: וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת־חֻמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי
 נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנֹו וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלְיָהּ וַיִּקֶּם וַיִּלְךְ אֶל־הַמָּקוֹם
 ד אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא
 ה אֶת־הַמָּקוֹם מֵרְחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֻמּוֹר
 וְאֲנִי וְהַנְּעָר וְנִלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
 וַיִּלְכֹּדוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק בְּנֹו וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת
 ז וַיִּלְכֹּדוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־אֲבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
 ח הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאִיֵּה הַשֶּׁה לְעֵלְיָהּ: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
 ט אֱלֹהִים יִרְאֶה־לוֹ הַשֶּׁה לְעֵלְיָהּ בְּנִי וַיִּלְכֹּדוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹף אֶת־הָעֲצִים
 י וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֲצִים: וַיִּשְׁלַח

תרגום אונקלוס

דְּרַחֲמִיתָא יֵת יִצְחָק וְאִיזִיל לְךְ לְאַרְע פּוֹלְחָנָא וְאַסִּיקְהִי קְדָמִי תַמְן לְעֵלְתָא עַל חַד מִן טוּרֵיָא דְאִימַר לְךְ:
 ג וְאַקְדִים אַבְרָהָם בַּצִּפְרָא וְזָרִיז יֵת חֻמְרִיָּה וְדָבַר יֵת תְּרִין עוֹלִימֹוהִי עֲמִיָּה וְיֵת יִצְחָק בְּרִיָּה וְצִלַח אַעֲי לְעֵלְתָא
 וְקָם וְאִזֵּל לְאַתְרָא דְאָמַר לִיָּה יי: ד בַּיּוֹמָא תְּלִיתָאָה וְזָקַף אַבְרָהָם יֵת עֵינֹוהִי וְחִזָּא יֵת אַתְרָא מֵרַחֲקִי: ה וַאֲמַר
 אַבְרָהָם לְעוֹלִימֹוהִי אֹרִיכוּ לְכוּן הָכָא עִם חֻמְרָא וְאַנָּא וְעוֹלִימָא נְתַמְטִי עַד כָּא וְנִסְגוּד וְנִתּוּב לְוִתְכוּן: ז וְנִסִּיב
 אַבְרָהָם יֵת אַעֲי דְעֵלְתָא וְשׁוּי עַל יִצְחָק בְּרִיָּה וְנִסִּיב בְּיָדִיהָ יֵת אִישְׁתָּא וְיֵת סִכִּינָא וְאִזֵּלוּ תְּרוּיָהוּן כְּחֻדָּא:
 ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אָבוּהִי וַאֲמַר אָבָא וַאֲמַר הָאָנָּא בְּרִי וַאֲמַר הָא אִישְׁתָּא וְאַעֲיָא וְאַן אִמְרָא לְעֵלְתָּא:
 ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קְדָם יי גְּלִי אִמְרָא לְעֵלְתָא בְּרִי וְאִזֵּלוּ תְּרוּיָהוּן כְּחֻדָּא: ט וְאִתּוֹ לְאַתְרָא דְאָמַר לִיָּה יי וְנִבְנָא תַמְן
 אַבְרָהָם יֵת מִדְּבַחָא וְסָדַר יֵת אַעֲיָא וְעָקַד יֵת יִצְחָק בְּרִיָּה וְשׁוּי יֵתִיָּה עַל מִדְּבַחָא עֵיל מִן אַעֲיָא: י וְאוּשִׁיט

פירוש רש"י

אֶרֶץ הַמְּרִיָּה. ירושלים. וְכֵן בְּדַבְרֵי הַיָּמִים (יב:טו) כְּדִי שְׁלֹא יֹאמְרוּ: הִמְמוּ וְעָרְבּוּ פְתָאם וְטָרַף
 דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שְׁהוּת לְהַמְלִיךְ אֶל לְבוֹ –
 לֹא הָיָה עוֹשֶׂה: וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם. רָאָה עֵנָן קָשׁוּר
 עַל הַהָר: (ה) עַד כֹּה. כְּלוּמַר, דֶּרֶךְ מוֹעֵט לְמָקוֹם
 אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ; וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה: אִרְאָה הֵיכָן הוּא
 מֵה שְׁאֲמַר לִי הַמָּקוֹם 'כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ' (לעיל יב:ה):
 וְנִשְׁוֹבָה. נִתְנַבֵּא שְׁיִשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם: (ו) הַמֶּאֱכָלֶת.
 סִכִּין, עַל שֵׁם שְׁאוּכָלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתִימָא
 'וְחָרְבֵי תֹאכַל בָּשָׂר' (דברים כו:מב), וְשִׁמְכֻשֶׁרֶת בָּשָׂר
 לְאֲכִילָהּ. דְּבַר אַחֵר: זֹאת נִקְרָאת 'מֶאֱכָלֶת' – עַל
 שֵׁם שְׁיִשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מִתֵּן שְׁכָרָה: וַיִּלְכֹּדוּ שְׁנֵיהֶם
 יַחְדָּו. אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שְׁהוּלֵךְ לְשַׁחַט אֶת בְּנֹו,
 הָיָה הוֹלֵךְ בְּרִצּוֹן וְשִׁמְחָה, כִּי־יִצְחָק שְׁלֹא הָיָה
 מְרַגֵּשׁ בְּדָבָר: (ח) יִרְאָה לוֹ הַשֶּׁה. כְּלוּמַר, 'יִרְאָה'
 וַיִּבְחַר 'לוֹ הַשֶּׁה'; וְאִם אֵין שֶׁה 'לְעֵלְיָהּ – בְּנִי'. וְאִף
 עַל פִּי שֶׁהֵבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְשַׁחַט – וַיִּלְכֹּדוּ
 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו – בְּלֵב שׁוֹה: (ט) וַיַּעֲקֹד. יָדָיו וְרַגְלָיו
 מֵאַחֲזָרָיו; הַיָּדִים וְהַרְגְּלִים בְּיַחַד – הֵיא עֲקָדָה,
 וְהוּא לְשׁוֹן 'עֲקָדִים' (לִקְמָן כו:יח) – שֶׁהֵיוּ קָרְסְלֵיהֶם
 לְבָנִים, מָקוֹם שְׁעוֹקְדִים אוֹתָן בּוֹ הָיָה נִפְרָ:

יט

יא אַבְרָהָם אֶת־יְדֹוּ וַיִּקַּח אֶת־הַמֵּאֲכֹלֶת לְשַׁחַט אֶת־בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֶּאֱךָ
 יב יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: וַיֹּאמֶר
 אֶל־תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנְּעֵר וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עֵתָה יָדַעְתִּי כִּי־יִירָא
 יג אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי: וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם
 אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה־אֵיל אַחַר נֶאֱחָז בְּסֶבֶךְ בְּקִרְנָיו וַיִּלְךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
 יד אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא
 טו יְהוָה | יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמֶר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יִרְאָה: וַיִּקְרָא מִלֶּאֱךָ יְהוָה
 טז אֶל־אַבְרָהָם שְׁנֵית מִן־הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן
 יז אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יַחֲדָךְ: כִּי־בָרַךְ
 אַבְרָם וְהַרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת־זַרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲוֹל אֲשֶׁר עַל־שֵׁפֶת
 יח הַיָּם וַיִּרְשׂ זַרְעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיכּוּ: וְהַתְּבָרָכוּ בְּזַרְעוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ לְעַבְדְּ
 יט אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיִּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר

תרגום אונקלוס

אַבְרָהָם יָת יְדִידָה וְנָסִיב יָת סַכִּינָא לְמַכְסָּ יָת בְּרִיהַ: יֵא וְקָרָא לִיהַ מִלֶּאֱכָא דִּי מִן שְׁמִיא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַאֲמַר
 הָאֲנָא: יֵב וַאֲמַר לֹא תוֹשִׁיט יָדְךָ בְּעוֹלִימָא וְלֹא תַעֲבִיד לִיהַ מַדְעָם אַרִי כַעַן יַדְעֵנָא אַרִי דְחָלָא דִּי אַתּ וְלֹא מִנְעַתָּא
 יָת בְּרַךְ יָת יַחֲדָךְ מִנִּי: יֵג וַזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינֵיהִי בְּתַר אֵלִין וְחָזָא וְהָא דְכָרָא אַחִיד בְּאֵילָנָא בְּקִרְנוֹהִי וְאָזַל אַבְרָהָם
 וְנָסִיב יָת דְכָרָא וְאֶסְקִיהַ לְעֹלְתָא חֶלְף בְּרִיהַ: יָד וּפְלַח וְצִלִי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא אָמַר קָדָם יֵי הֵכָא יְהוֹן פְּלַחִין
 דְרִיא בְכִין יִתְאַמַּר בְּיוֹמָא הַדִּין בְּטוֹרָא הַדִּין אַבְרָהָם קָדָם יֵי פִלַח: טו וְקָרָא מִלֶּאֱכָא דִּי לְאַבְרָהָם תְּנִינֹת מִן שְׁמִיא:
 טז וַאֲמַר בְּמִימְרֵי קִימִית אָמַר יֵי אַרִי חֶלְף דְעַבְדְּתָא יָת פִּתְגָמָא הַדִּין וְלֹא מִנְעַתָּא יָת בְּרַךְ יָת יַחֲדָךְ: יז אַרִי בְרָכָא
 אַבְרָכְנָךְ וְאֶסְגָּאָה אֶסְגִי יָת בְּנֶךָ כְּכֹכְבֵי שְׁמִיא וְכַחֲוֹל דְעַל כִּיף יֵמָא וַיִּירְתוֹן בְּנֶךָ יָת קְרוֹי סְנְאִיהוֹן: יח וַיִּתְבָּרְכוּן
 בְּדִיל בְּנֶךָ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא חֶלְף דְקַבִּילְתָּא לְמִימְרֵי: יט וְתַב אַבְרָהָם לְוֹת עוֹלִימוֹהִי וְקָמוּ וְאָזְלוּ פְחָדָא לְבָאֵר

פירוש רש"י

(יא) אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לְשׁוֹן חֶבֶה הוּא, שְׁכּוֹפֵל אֶת
 שְׁמוֹ: (יב) אֶל תְּשַׁלַּח. לְשַׁחַט. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן לְחַנֵּם
 בְּאֵתִי לְכָאן? אַעֲשֶׂה בּוֹ חֶבְלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מַעֲט
 דָּם. אָמַר לוֹ: 'אֶל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה' – אֶל תַּעַשׂ בּוֹ
 מוֹם! כִּי עֵתָה יָדַעְתִּי. אָמַר רַבִּי אֲבָא: אָמַר לוֹ
 אַבְרָהָם: אֲפֹרֶשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׁיחֹתִי: אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ
 לִי 'כִּי בִיצַחֵךְ יִקְרָא לְךָ זַרְע' (לעיל יח:יב), וְחָזַרְתָּ
 וְאָמַרְתָּ 'קַח נָא אֶת בְּנֶךָ, עַכְשָׁו אֶתָּה אוֹמֵר לִי
 'אֶל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנְּעֵר!' אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא: 'לֹא אֶחְלַל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׁפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה'
 (תהלים סדר יב פסוק צג, מזמור פח שלנו פסוק לה):
 כְּשֶׁאֲמַרְתִּי לְךָ 'קַח' – 'מוֹצָא שְׁפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה' –
 לֹא אֲמַרְתִּי לְךָ 'שְׁחַטְהוּ', אֲלֵא 'הַעֲלֵהוּ', אֶסְקֵתָה –
 אַחַתְּהָ: כִּי עֵתָה יָדַעְתִּי. מַעֲתָה יֵשׁ לִי מָה לְהַשִּׁיב
 לְשִׁטָּן וְלֵאמֹת הַתְּמַהֵם מָה הִיא חֶבְתִּי אֲצִלְךָ; יֵשׁ
 לִי פִתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו, שְׁרוּאִים 'כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה':
 (יג) וְהִנֵּה אֵיל. מוֹכֵן הָיָה לְכָךְ מִשְׁשֵׁת יָמֵי
 בְּרֵאשִׁית: אַחַר. אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ 'אֶל תְּשַׁלַּח
 יָדְךָ' – רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא 'נֶאֱחָז'; וְהוּא שְׁמַתְרָגְמִינָן
 'וַזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינֵיהִי בְּתַר אֵלִין': בְּסֶבֶךְ. אֵילָן:

בְּקִרְנָיו. שְׁהִיָּה רִץ אֲצֵל אַבְרָהָם, וְהַשְׁטָן סוֹבֵכוֹ
 וּמַעֲרַבְבוֹ בְּאֵילָנוֹת: תַּחַת בְּנוֹ. מֵאַחַר שְׁכַתוֹב
 'יַעֲלֵהוּ לְעֹלָה' לֹא חָסַר הַמַּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ 'תַּחַת
 בְּנוֹ'? עַל כָּל עֲבוּדָה שְׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ הָיָה מִתְפַּלֵּל
 וְאוֹמֵר: יְהִי רְצוֹן שְׁתֵּהָא זֹו כְּאֵלוֹ הִיא עֲשׂוּיָה בְּבִנִי,
 כְּאֵלוֹ בְּנֵי שְׁחוּט, כְּאֵלוֹ דְמוֹ זְרוֹק, כְּאֵלוֹ בְּנֵי
 מִפְשָׁט, כְּאֵלוֹ הוּא נִקְטַר וְנַעֲשָׂה דְשָׁן:
 (יד) ה' יִרְאָה. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגוּמוֹ: ה' יִבְחַר וַיִּרְאָה לוֹ
 אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וְלְהַקְרִיב כָּאֵן
 קְרַבְנוֹת: אֲשֶׁר יֹאמֶר הַיּוֹם. שְׁיִאֲמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת
 עָלָיו: 'בְּהַר זֶה יִרְאָה' הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַמּוֹ:
 הַיּוֹם. הַיָּמִים הַעֲתִידִין, כְּמוֹ 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה' שְׁבָכַל
 הַמַּקְרָא – שְׁכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת
 הַמַּקְרָא הַזֶּה אוֹמְרִים: 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה' עַל הַיּוֹם
 שְׁעוֹמְדִים בּוֹ; וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה: ה' יִרְאָה' עֲקָדָה זֹו
 לְסֹלַח לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וְלְהַצִּילֵם מִן הַפְּרַעֲנוֹת,
 כְּדִי שְׁיִאֲמַר הַיּוֹם הַזֶּה – בְּכָל דּוֹרוֹת הַבָּאִים –
 'בְּהַר ה' יִרְאָה' אֲפֹרוּ שֶׁל יִצְחָק צְבוּר וְעוֹמֵד
 לְכַפְּרָה: (יז) בְּרַךְ אַבְרָם. אַחַת לְאָב וְאַחַת לְבֶן:
 וְהַרְבֵּה אַרְבֵּה. אַחַת לְאָב וְאַחַת לְבֶן:

שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֶאֱר שֶׁבַע:

כ וַיְהִי אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה נָד
 כא גַם־הוּא בָּנִים לְנַחֲרוֹר אַחִיךָ: אֶת־עוֹץ בְּכָרוֹ וְאֶת־בוֹז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל
 כב אַבְי אָרָם: וְאֶת־כֶּשֶׁד וְאֶת־חִזּוֹ וְאֶת־פְּלִדְשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת־בְּתוּאֵל:
 כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רַבְקָה שְׁמֵנָה אֵלֶּה יִלְדָה מִלְכָּה לְנַחֲרוֹר אָחִי אַבְרָהָם:
 כד וּפְלִגְשׁוֹ וְשִׁמָּה רְאוּמָה וְתֹלַד גַּם־הוּא אֶת־טִבְחָה וְאֶת־גַּחֵם וְאֶת־תַּחֲשׁ
 וְאֶת־מַעֲכָה:

כה וַיְהִי־וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: נָה חַיֵּי שָׂרָה
 כו וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרִית אַרְבַּע הוּא חֲבֵרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֹפֶד
 כז לְשָׂרָה וּלְכַפְתָּהּ: וַיִּקַּם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֶתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חַת לֵאמֹר:

תרגום אונקלוס

שֶׁבַע וַיֵּתִיב אַבְרָהָם בְּבֶאֱר שֶׁבַע: כ וְהוּא בְּתַר פִּתְגָמֵי־הָאֵלִין וְאַתְחֹוּא לְאַבְרָהָם לְמִימַר הָא יִלְיֵדַת מִלְכָּה אָף הִיא
 בְּנִין לְנַחֲרוֹר אַחִיךָ: כא יֵת עוֹץ בּוֹכְרִיָּה וַיֵּת בּוֹז אַחִיךָ וַיֵּת קְמוּאֵל אַבְיךָ דְאַרָם: כב וַיֵּת כֶּשֶׁד וַיֵּת חִזּוֹ וַיֵּת פְּלִדְשׁ
 וַיֵּת יִדְלָף וַיֵּת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יֵת רַבְקָה תְּמַנִּיָּא אֵלִין יִלְיֵדַת מִלְכָּה לְנַחֲרוֹר אַחִיךָ דְאַבְרָהָם: כד וּלְחַיִּנְתִּיָּה
 וְשִׁמָּה רְאוּמָה וַיִּלְיֵדַת אָף הִיא יֵת טִבְחָה וַיֵּת גַּחֵם וַיֵּת תַּחֲשׁ וַיֵּת מַעֲכָה:

כה וְהוּוֹ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה וְעֶסְרִין וְשֶׁבַע שָׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: כו וּמִיִּתַת שָׂרָה בְּקָרִית אַרְבַּע הִיא חֲבֵרוֹן בְּאֶרְעָא
 דְכְנָעַן וְאַתָּא אַבְרָהָם לְמִסְפְּדָה דְשָׂרָה וּלְמַכְפָּה: כז וְקָם אַבְרָהָם מֵעַל אַפֵּי מִיִּתִּיָּה וּמְלִיל עִם בְּנֵי חַתָּאָה לְמִימַר:

פירוש רש"י

(יט) וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֶאֱר שֶׁבַע. לא ישיבה ממש, (כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רַבְקָה. כל היחוסין הללו
 לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה:
 (כה) וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע
 שָׁנִים. לכך נכתב 'שנה' בכל כולו, ולומר לה
 שכל אחד נדרש לעצמו: בת מאה – כבת עשרים
 לחטא: מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת
 ענשין, אף בת מאה בלא חטא; ובת עשרים –
 כבת שבע ליפי: שני חיי שרה. פלן שוין לטובה:
 (כו) בְּקָרִית אַרְבַּע. על שם ארבעה ענקים שהיו
 שם: אחימן ששי ותלמי ואביהם; דבר אחר: על
 שם ארבעה זוגות שנקברו שם איש ואשתו: אדם
 וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה:
 ויבא אברהם. מבאר שבע: לספד לשרה ולכפתה.
 ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק, לפי שעל ידי
 בשורת העקדה, שנודמן בנה לשחיטה וכמעט
 שלא נשחט, פרחו נשמתה ממנה ומתה:

מפתח סדרי התנ"ך

העקדה וחיי שרה: פרשה נה בבראשית המתארת את קניית שדה המכפלה, פותחת את סדרת חיי שרה אך פרשה זו אינה
 ראש סדר במחזור הארץ-ישראלי.

לפי החלוקה של מאה חמישים וארבעה סדרים תחילת סדר יט היא בפרשה נג – פרשת העקדה. קישור פרשת
 העקדה למות שרה מבואר במדרש שמביא רש"י בפסוק כו: 'נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי
 בשורת העקידה, שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחו נשמתה ממנה ומתה'.

ולפי החלוקה של מאה שישים ושבעה סדרים התחיל סדר הקריאה בפרשה נד המבשרת על לידת רבקה. צירוף
 פרשת לידת רבקה למות שרה מזכיר את פירוש חז"ל לפסוק וַיִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ וַיָּבֵא הַשֶּׁמֶשׁ (מגילת קהלת א:ה) וכדברי ר'
 חייא בר אבא בשם ר' יוחנן 'אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו' (מסכת יומא דף לח:). ובמדרש הגדול
 (בפתיחת חיי שרה): 'וכן את מוצא בנשים הצדקניות עד שלא שקעה שמשו של שרה זרחה שמשו של רבקה'.

כ לט ואִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עֲבַדְךָ אִישׁ י קלב
 מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבַדְךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנְּשִׂיָה בָּא לְקַחַת
 מ את־שְׁנֵי יְלָדָי לֹו לְעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אַעֲשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי
 לִי מִה־יֵשׁ־[לָךְ] לְכִי בַּבַּיִת וְתֹאמְרִי אֵין לְשַׁחֲתֶךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אֶסּוּף
 מא שָׁמֶן: וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֲלִי־לָךְ כָּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־[שְׂכַנְיָךְ] שְׂכַנְכִי
 מב כָּלִים רַקִּים אֶל־תִּמְעִיטִי: וּבָאת וְסָגַרְתָּ הַדֶּלֶת בְּעַדְךָ וּבְעַד־בְּנֵיךָ וַיִּצְקֶתָ
 מג עַל כָּל־הַכָּלִים הָאֵלֶּה וְהַמֶּלֶא תִסְעִיעֵי: וְתִלְךְ מֵאֵתֹו וְתִסְגַּר הַדֶּלֶת בְּעַדְךָ
 מד וּבְעַד בְּנֵיךָ הֵם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מִיצִקַת [מוֹצֵקַת]: וַיְהִי | כַּמְּלֵאת
 מה כָּלִי וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמֶן: וְתָבֵא וְתִגְדַּל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכַרִי
 אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־[נְשִׁיךָ] נְשִׁיכִי וְאַתָּ בְּנִיכִי [וּבְנֵיךָ] תַחֲזִי
 בְּנוֹתֶיךָ:

מו וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוֹנָם וְשֵׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וְתַחֲזֹק־בֹו קלבג
 מז לְאַכֹּל־לֶחֶם וַיְהִי מְדֵי עָבְרוּ יָסַר שָׁמָּה לְאַכֹּל־לֶחֶם: וְתֹאמְרִי אֶל־אִשָּׁה
 מח הַנְּהַנָּא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עָבַר עָלֵינוּ תְּמִיד: נַעֲשֶׂה־נָּא
 עלִית־קִיר קִטְפָּה וְנִשְׂמִים לֹו שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֵאוֹ
 מט אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֵא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֵלְיָה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה:
 נ וַיֹּאמֶר אֶל־גִּיחֲזִי נַעֲרוֹ קָרָא לְשׁוֹנְמֵית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֵד לְפָנָיו:
 נא וַיֹּאמֶר לֹו אָמַר־נָא אֵלֶיךָ הִנֵּה חֲרָדַת | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה
 לַעֲשׂוֹת לָךְ הִישׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ או אֶל־שַׂר הַצָּבָא וְתֹאמְרִי בְּתוֹךְ
 נב עִמִּי אֲנִיכִי יִשְׁבֶּת: וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גִּיחֲזִי אָבֵל בֵּן אֵין־לָהּ
 נג, נד וַאִשָּׁה זָקֵן: וַיֹּאמֶר קָרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֵד בַּפֶּתַח: וַיֹּאמֶר לְמוֹעֵד
 הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֵתִי [אֵת] חֲבִיקַת בֵּן וְתֹאמְרִי אֶל־אֲדֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים
 נה אֶל־תִּכְזֹּב בְּשַׁחֲתֶךָ: וְתַהַר הָאִשָּׁה וְתִלְדַּ בֵּן לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה
 נו אֶשְׂרֹד־בֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו
 נז אֶל־הַקְּצָרִים: וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֵאשִׁי | רֵאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנְּעַר שָׂאֵהוּ
 נח אֶל־אָמוֹ: וַיִּשְׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אָמוֹ וַיִּשָּׁב עַל־בְּרַכְיָה עַד־הַצָּהֳרַיִם
 נט וַיָּמָת: וְתַעַל וְתִשְׁכַּבְהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וְתִסְגַּר בְּעַדֹו וְתִצָּא:
 ס וְתִקְרָא אֶל־אִשָּׁה וְתֹאמְרִי שְׁלַחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֶתְנָנוֹת
 סא וְאֶרְוֹצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: וַיֹּאמֶר מְדוּעַ אֵתִי הִלַּכְתִּי [אֵת]

הספרדים מסיימים כאן	<p>כז סב הלכת] אליו היום לא-חדש ולא שבת ותאמר שלום: ° ותחבל האתון סג ותאמר אל-נערה נהג ולך אל-תעצור-לי לרכב כי אם-אמרתי לך: ותלך ותבא אל-איש האלהים אל-הר הפרמל ויהי כראות איש-האלהים כא א אתה מנגד ויאמר אל-גיחזי נערו הנה השונמית הלז: עתה רויץ-נא לקראתה ואמר-לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר ב שלום: ותבא אל-איש האלהים אל-ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים הרפה-לה כי-נפשה מרה-לה ויהוה ג העלים ממני ולא הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת אדני הלא אמרתי ד לא תשלה אתי: ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך כי-תמצא איש לא תברכנו וכי-ברכך איש לא תעננו ושמת משענתי ה על-פני הנער: ותאמר אם הנער חי-יהוה וחי-נפשך אם-אעזבך ויקם ו וילך אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם את-המשענת על-פני הנער ואין ז קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד-לו לאמר לא הקיץ הנער: ויבא ח אלישע הביתה והנה הנער מת משכב על-מתו: ויבא ויסגר הדלת ט בעד שניהם ויתפלל אל-יהוה: ויעל וישכב על-הילד וישם פיו על-פיו י ועיניו על-עיניו וכפיו על-[כפיו] כפו ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער יא עד-שבע פעמים ויפקח הנער את-עיניו: ויקרא אל-גיחזי ויאמר קרא יב אל-השונמית הזאת ויקראה ותבא אליו ויאמר שאי בנד: ותבא ותפל על-רגליו ותשתחו ארצה ותשא את-בנה ותצא:</p>
------------------------	--